

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Факультет історії, політології та національної безпеки

Кафедра політології та публічного управління

КОВАЛЬЧУК СВІТЛАНА ВЛАДИСЛАВІВНА

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ В
УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Спеціальність 052 «Політологія»

Освітньо-професійна програма Політологія та державне управління

Робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

Науковий керівник:
ЛЮБЧУК ВАЛЕНТИНА ВАСИЛІВНА
кандидат соціологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
Засідання кафедри політології та публічного управління
від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

_____ Бусленко В.В.

ЛУЦЬК-2025

АНОТАЦІЯ

Ковальчук С.В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ. Кваліфікаційна робота бакалаврська за спеціальністю 052 Політологія. Волинський національний університет імені Лесі Українки, Кафедра політології та публічного управління. Луцьк, 2025. Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент Любчук В.В.

У роботі всебічно проаналізовано феномен політичної довіри в контексті війни в Україні. Описано теоретичні підходи до її вивчення, зокрема визначено поняття, функції, чинники формування політичної довіри та її роль у демократичному суспільстві. Особлива увага приділена впливу повномасштабного вторгнення РФ на рівень довіри до основних державних інститутів, Збройних Сил України, волонтерського руху, медіа та міжнародних партнерів.

Результати дослідження свідчать про високий рівень довіри до армії та волонтерів, водночас існує недовіра до політичних еліт і державної влади. У роботі обґрунтовано ключові стратегії відновлення політичної довіри в післявоєнний період, серед яких – прозорість, комунікація, боротьба з корупцією та активізація громадянського суспільства.

Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі формування ефективної політичної комунікації, при розробці державних програм з підвищення довіри до інституцій влади, а також в освітньому процесі при вивченні сучасної української політики.

Ключові слова: політична довіра, війна, Україна, інститути влади, громадянське суспільство, комунікація, легітимність, довіра до ЗСУ.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ	9
1.1. Поняття та функції політичної довіри.....	9
1.2. Фактори, що впливають на формування політичної довіри.	14
1.3. Процес формування політичної довіри у кризових умовах.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РІВНЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	23
2.1. Динаміка рівня політичної довіри з 2014-2021 рр.....	23
2.2. Вплив повномасштабного вторгнення РФ на рівень довіри до влади, ЗСУ, медіа та міжнародних партнерів.....	27
2.3. Роль медіа та волонтерського руху у зміцненні довіри населення до влади.....	32
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	38
3.1. Стратегії підвищення довіри до політичних інституцій.....	38
3.2. Прозорість, комунікація та антикорупційні заходи як чинники зміцнення довіри населення до влади.	42
3.3. Перспективи формування політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України.....	46
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування політичної довіри в Україні в умовах війни є складним процесом, який залежить від здатності державних інституцій забезпечувати ефективне управління, відкриту комунікацію та реагування на проблеми. Війна стала фактором, що значно вплинув на рівень довіри громадян до влади, армії, волонтерських організацій та медіа. Високий рівень довіри до Збройних Сил України та громадянського суспільства свідчить про зростання соціальної згуртованості, однак водночас існують проблеми, пов'язані з підтримкою довіри до політичних лідерів і державних установ.

Актуальність дослідження цієї теми зумовлена необхідністю визначення механізмів зміцнення політичної довіри в кризових умовах, адже вона є ключовим фактором стабільності суспільства та ефективності державного управління. Війна сприяла мобілізації громадян та підвищенню рівня патріотизму, однак довготривала криза може призвести до зростання політичної апатії або недовіри до влади через невирішені соціально-економічні проблеми. Аналіз особливостей політичної довіри в умовах війни дозволяє оцінити, які фактори сприяють її збереженню або зниженню, а також розробити стратегії для підвищення ефективності державних інститутів.

Подальше дослідження цієї проблеми має важливе значення для розробки інструментів взаємодії між владою та суспільством у воєнний і післявоєнний періоди. Важливо оцінити роль комунікаційних стратегій, громадянського контролю та міжнародної підтримки у формуванні довіри до державних інституцій. З'ясування цих напрямів дозволить створити ефективні механізми відновлення та зміцнення політичної довіри, що є необхідною умовою для стабільного розвитку країни після завершення війни.

Мета дослідження полягає у аналізі впливу війни на рівень політичної довіри в українському суспільстві, визначенні ключових чинників її збереження в умовах післявоєнного відновлення України.

Для досягнення означеної мети автором дослідження поставлено наступні **завдання:**

- дослідити поняття та функції політичної довіри;
- проаналізувати фактори, що впливають на формування політичної довіри;
- визначити особливості процесу формування політичної довіри у кризових ситуаціях;
- проаналізувати динаміку рівня політичної довіри у 2014-2021 рр.;
- окреслити вплив повномасштабного вторгнення РФ в Україну на рівень довіри до влади, ЗСУ, медіа та міжнародних партнерів;
- з'ясувати роль медіа та волонтерського руху у зміцненні довіри населення до влади;
- виявити стратегії підвищення довіри до політичних інституцій;
- висвітлити роль чинників прозорості, комунікації та антикорупційних заходів у зміцненні довіри населення до влади;
- сформуванати перспективи розвитку політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України.

Об'єктом дослідження є політична довіра в Україні в умовах війни.

Предметом дослідження є особливості формування, динаміка змін та механізми зміцнення політичної довіри в умовах воєнного стану та подальшого відновлення країни.

Стан наукової розробки проблеми. Проблема теоретичних засад дослідження політичної довіри у сучасній політологічній науці стала об'єктом наукових розвідок для С. Денисюка [18], Г. Дзяни та Р. Дзяного [19], Р. Ключника [28], О. Крутія [32], А. Тодоріко [57]. Тема аналізу рівня політичної довіри в Україні в умовах війни досліджувалась О. Березовською-Чміль та Р. Ставичним [5], В. Вовковичем та Т. Мадригою [8], І. Гордійчуком [14], А. Міщенко та В. Теремко [40], І. Пронозою [47]. Тенденції та перспективи відновлення політичної довіри в умовах війни та післявоєнний період

проаналізовано такими вченими, як В. Данкевич та Є. Данкевич [16], О. Доброгорський та Н. Кеда [21], К. Зоренко [26], О. Козюпа [30], О. Кучабський та С. Погорєлий [35]. Незважаючи на значний масив праць, що присвячені проблемі політичної довіри в Україні під час війни, недостатньо висвітленими є проблеми процесу формування політичної довіри у кризових умовах, а також перспективи формування політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України, що і зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи було використано такі загальнонаукові методи дослідження:

1. Аналіз і синтез – для вивчення теоретичних підходів до розуміння політичної довіри та її особливостей в умовах війни.
2. Індукція та дедукція – для формулювання узагальнень щодо факторів, які впливають на рівень довіри до державних інституцій, та виявлення закономірностей у її зміні.
3. Порівняльний метод – для порівняння рівня політичної довіри у 2014-2021 рр та в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2022-2025 рр.).
4. Системний підхід – для комплексного аналізу взаємозв'язку політичної довіри, суспільної згуртованості та ефективності державного управління.
5. Аналіз соціологічних даних – для оцінки змін рівня довіри населення до політичних інститутів у 2014-2025 рр.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у визначенні особливостей формування політичної довіри в Україні в умовах війни та післявоєнного відновлення, а також у виявленні ключових чинників, що впливають на її зміцнення. Проведено аналіз динаміки змін рівня довіри до державних інституцій, враховано вплив військових, соціально-економічних та інформаційних чинників. Сформовано перспективи формування політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування результатів кваліфікаційної роботи для розробки стратегій зміцнення політичної довіри в Україні в умовах війни та післявоєнного відновлення. Висновки та рекомендації можуть бути використані державними органами, громадськими організаціями та аналітичними центрами для підвищення ефективності комунікації між владою та суспільством, посилення підзвітності інституцій і впровадження антикорупційних заходів. Отримані результати також можуть стати основою для подальших досліджень у сфері політичної науки, соціології та державного управління.

Кваліфікаційна робота має наступну **структуру**: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 61 сторінку. Список використаних джерел налічує 66 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

1.1. Поняття та функції політичної довіри.

Політична довіра є важливою складовою демократичного процесу, оскільки вона визначає взаємодію між громадянами та державними інститутами. Політична довіра репрезентує рівень впевненості людей у справедливості, ефективності та прозорості політичної системи. Функції політичної довіри включають стабілізацію політичної ситуації, підтримку соціального порядку та сприяння розвитку демократичних процесів.

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується високою динамічністю та мінливістю, що зумовлені як внутрішньополітичними, так і зовнішніми чинниками. В умовах переосмислення суспільно-політичних процесів і змін ціннісних парадигм особливої значущості набувають явища, що забезпечують стабільність і єдність соціуму, а також прогнозованість його подальшого розвитку. Одним із таких явищ є довіра, яка виступає складовою, хоч і суперечливою, але цілісною системою взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів суспільної взаємодії.

У цьому контексті довіра виконує роль не лише показника, а й необхідної умови соціального порядку та ефективної співпраці. Вона розглядається як моральна категорія, що відображає сукупність чеснот, показник авторитету та рівня відповідальності, фундаментальний елемент демократії, а також як соціальний інститут. Довіра постійно присутня в комунікаційних процесах і суспільній взаємодії, відображається в публічних висловлюваннях, політичній риториці, медійному дискурсі та експертних оцінках. Апелювання до довіри є невід'ємною частиною аналізу суспільних явищ, слугує основою ухвалення політичних та управлінських рішень, прогнозування соціально-політичної поведінки, електоральних уподобань і мобілізації громадян [61, с. 65].

Пояснення феномену довіри значно різняться у традиційному та сучасному (або демократичному) суспільстві. У традиційному суспільстві довіра до влади здебільшого ґрунтується на емоціях, звичках, традиціях та особистих взаєминах, що часто супроводжується некритичним ставленням до влади. Натомість у суспільстві з високим рівнем формальної інституціоналізації політичної сфери основою довіри до державних інститутів є їхня ефективність та відповідність діяльності очікуванням громадян. Політична довіра до інституцій має ключове значення, адже демократія базується на механізмах, що забезпечують чесність політиків і передбачають санкції за порушення правил.

На відміну від підходів, які пояснюють політичну довіру соціокультурними факторами, національними особливостями та політичною соціалізацією, інституційні теорії пов'язують рівень довіри з функціонуванням відповідних політичних установ. Відповідно, у дослідженнях аналізується взаємозв'язок між факторами формування довіри та підтримкою суспільством політичного режиму, що також зумовлює розрізнення видів довіри, що формується в межах формальних і неформальних інституцій [59, с. 10].

Дослідження довіри як соціально-психологічного чинника дозволяє відстежувати зміни у системі людських цінностей та прогнозувати їхній вплив на соціальне й політичне життя країни, що також сприяє формуванню уявлення про якість життя, ієрархію цінностей і поведінкові принципи в суспільстві. Складність трактування поняття політичної довіри зумовлена поєднанням суб'єктивних та об'єктивних аспектів, багатогранною природою довіри та її міждисциплінарним характером. Об'єктивний вимір довіри відображається в конкретних діях, тоді як суб'єктивний виявляється у сприйнятті, оцінках і ставленні громадян.

Дискусії навколо політичної довіри розгортаються через такі поняття, як громадянська активність, зацікавленість у політиці, рівень залученості до неї, турбота про суспільне благо, терпимість, взаємопідтримка та впевненість у політичних інституціях. У політичному контексті довіра зберігає ті самі характеристики, потребує аналогічних умов для існування та виконує подібні

функції, що й у міжособистісному спілкуванні. Вона реалізує когнітивну, комунікативну, регулятивну та стабілізуючу функції, проте деякі з них мають особливе значення та є визначальними саме у політиці. Міжособистісна довіра виникає на основі очікуваної взаємності, безпеки, надійності та справедливості. Водночас у психології довіра часто розглядається як необхідна передумова взаємодії індивіда зі світом, що передуює його активним діям.

Довіра є важливим чинником у збереженні соціального порядку, оскільки саме через соціальну взаємодію здійснюється обмін послугами, цінностями та ресурсами. Взаємодія та співпраця між людьми визначаються ключовими характеристиками громадянського суспільства, серед яких можна виділити громадянську активність, політичну рівність, солідарність, довіру, терпимість і створення асоціацій [53, с. 134].

Довіра відіграє ключову роль у збереженні та передачі культурних цінностей і норм політичної комунікації. Важливим аспектом цього процесу є її трансформація з емоційного рівня на когнітивний, оскільки політична комунікація ґрунтується на раціональному підході, а участь у ній потребує свідомості та обґрунтованості. Така зміна відбувається в ході соціалізації, коли довіра формується спочатку в сімейному середовищі, а згодом розширюється, охоплюючи соціально-політичну взаємодію з політиками, партіями та іншими суб'єктами.

У цей перехідний період будь-які прояви зради, обману, байдужості чи агресії можуть зруйнувати накопичений рівень довіри та похитнути впевненість у готовності інших до співпраці. Стабільні та цивілізовані відносини у сфері політики ґрунтуються на високій довірі між політичними акторами, а також на їхній впевненості у надійності політичних інститутів, які ефективно функціонують завдяки взаємодії та співпраці.

Цінності та ідеали, що передаються з покоління в покоління, сприяють поступовому переходу довіри з особистісного рівня на соціально-політичний. Коли довіра набуває форми спільної орієнтації значної кількості людей, вона

перетворюється на фундамент для ефективної політичної комунікації та забезпечує стабільність демократичного процесу [18, с. 172].

Довіра завжди пов'язана з майбутніми діями інших, а отже, містить у собі невизначеність і ризик, які є її ключовими характеристиками. Вона не може виникнути без ризику, адже саме ризик може стати причиною як довіри, так і недовіри. Іншими словами, людина має наважитися на можливу помилку, щоб переконатися, чи виправдана її довіра. Таким чином, довіра перетворюється на ризикований намір, оскільки передбачає вразливість і часткову або повну невідомість щодо її наслідків. У реальному світі довіра та ризик нерозривно пов'язані між собою, оскільки одне рідко існує без іншого.

Тісно пов'язаний із ризиком ще один аспект довіри – втрата об'єктивного контролю. Контроль над подіями та діями, зокрема діяльністю органів влади, стає проблематичним, коли від інших людей залежить те, що має для нас важливе значення. Взаємодіючи з багатьма людьми та структурами, ми змушені покладатися на них. Довіра передбачає такі форми поведінки, які не підлягають повному, а іноді й частковому контролю з боку того, хто довіряє, що підвищує ризик, особливо коли потенційні втрати переважають можливі вигоди. Довіра завжди включає добровільну передачу контролю над ресурсами, діями чи подіями в очікуванні певної, заздалегідь не визначеної винагороди в майбутньому. При цьому немає жодної гарантії, що об'єкт довіри виправдає очікування. Це одна з ключових проблем сучасного українського політикуму [45].

Політична довіра залишається актуальною темою досліджень у політології, зокрема в країнах Європейського Союзу. Наприклад, у Нідерландах вона вважається ключовим показником легітимності влади. Як і в інших державах Західної Європи, політичну довіру розглядають як невід'ємну складову громадянської культури, необхідну для стабільного функціонування демократичних систем, що сприяло проведенню численних наукових і соціологічних досліджень, спрямованих на вивчення причин і наслідків політичної довіри.

Зокрема, в умовах глобалізації ухвалюються рішення, що стосуються значних суспільно-політичних змін, що, у свою чергу, часто викликає незадоволення громадян, що призводить до зниження довіри до політичних інституцій, оскільки вони, на думку суспільства, не виправдовують очікувань. У зв'язку з цим важливого значення набуває політична освіченість і грамотність громадян, які здатні розуміти сутність таких змін [65, с. 420].

Основними принципами формування політичної довіри є:

1. Політична консолідація – взаємодія між владою, політичними інститутами та суспільством, що базується на демократичних, доповнюючих та об'єднувальних відносинах.
2. Політична передбачуваність – відповідність дій політичних діячів та інститутів очікуванням громадян у процесі виконання ними своїх функцій та обов'язків.
3. Політична стабільність – наявність чітких формальних і неформальних правил, які регулюють поведінку громадян у державі та є обов'язковими для всіх.
4. Політична участь – забезпечення рівних можливостей для всіх громадян у формуванні державної політики.
5. Політична партисипативність – можливість громадян висловлювати свою позицію з різних питань, бути впевненими, що влада почує їхню думку і врахує її при прийнятті рішень [41, с. 50].

Отже, політична довіра є важливим елементом стабільного функціонування демократичних суспільств, оскільки визначає рівень легітимності влади та ефективність її взаємодії з громадянами. Політична довіра сприяє політичній стабільності, зміцнює громадянську участь і зменшує соціальну напругу. Функції політичної довіри включають підтримку інституційної ефективності, підвищення передбачуваності політичних процесів та формування суспільного консенсусу. Зниження рівня довіри може призводити до політичної апатії, протестних настроїв та кризи легітимності державних інститутів. В умовах глобалізаційних змін ціннісних орієнтирів особливого

значення набуває політична грамотність громадян, що сприяє усвідомленому сприйняттю політичних рішень. Таким чином, політична довіра є ключовою умовою ефективного державного управління та стабільного розвитку суспільства.

1.2. Фактори, що впливають на формування політичної довіри.

Формування політичної довіри є результатом взаємодії різних факторів, що включають як соціально-економічні, так і культурно-політичні аспекти. Важливими елементами є ефективність політичних інститутів, рівень соціальної справедливості, стабільність державних структур та наявність прозорості в управлінні. Зміни в суспільних цінностях, розвиток демократичних процесів та вплив медіа також суттєво формують ставлення громадян до влади та її інституцій.

Довіра до політичних інститутів, як неформальний інститут, являє собою систему неформальних правил і норм, що регулюють взаємодії учасників політичного процесу, знижуючи трансакційні витрати, що дозволяє зменшити витрати часу та ресурсів на пошук додаткової інформації про інститути та їхніх представників, оцінку їхньої ефективності та запобігання опортунізму з їхнього боку. Коли актори довіряють певним політичним інститутам і лідерам, вони економлять ресурси, які в іншому випадку довелося б витратити на моніторинг їхньої діяльності або пошук іншої інформації. Довіра, як неформальний інститут, є універсальним інструментом для зниження трансакційних витрат у будь-якому типі взаємодій. Вона формується в результаті звичаїв, цінностей і норм соціальної групи, які поступово закріплюються через соціалізацію індивідів, а також завдяки раціональному вибору, заснованому на індивідуальній та колективній оцінці ефективності політичних інститутів. Ця оцінка формується через порівняння результатів діяльності інститутів з очікуваннями громадян, зокрема в контексті реалізації їхніх інтересів [33, с. 5].

Згідно з ідеями Д. Істона, політична система та навколишнє суспільне середовище перебувають у взаємодії. Соціальне середовище впливає на політичну систему через вимоги та рівень підтримки. Вимоги соціального середовища можуть бути різноманітними, наприклад, стосуватися розподілу ресурсів, ухвалення законів, що відповідають суспільним інтересам. Однак для ефективного функціонування політичної системи недостатньо лише вимог – необхідна підтримка соціального середовища, яка може проявлятися через політичну участь, дотримання законів та виконання рішень. Підтримка політичної системи підтверджує її легітимність і формує довіру громадян до існуючої політичної моделі. Політична довіра відображає очікування громадян, що політична система принесе передбачувані результати, що відповідають інтересам суспільства. Якщо очікування громадян перевищують реальну ефективність влади, це може призвести до зниження довіри та задоволення громадян. Як зазначає Р. Далтон, ці зміни можна пояснити «спотворенням» політичної підтримки, а не реальною ефективністю уряду [63, с. 140].

Демократична політична система, завдяки своїй внутрішній організації, є більш передбачуваною для громадян, хоча результати виборів та майбутній політичний курс можуть бути важко прогнозованими. Однак, як зазначає А. Пшеворський, наявність невизначеності в демократії не означає повну непередбачуваність: учасники знають, що очікувати, оскільки демократичні інститути визначають можливі варіанти розвитку подій. З точки зору політичної довіри, важливішою є стабільність та прозорість правил, ніж стабільність політичного курсу в межах цих правил. В недемократичних і перехідних системах зміна влади часто веде до серйозних змін в інституціональному устрої, що послаблює відповідальність за домовленості та контракти як серед політичної еліти, так і серед громадян. Це питання детально розглядає Ф. Хендрікс, який виділяє дві ключові змінні, що впливають на дотримання домовленостей: організаційну модель прийняття рішень і рівень прозорості держави як інституту. У демократичних системах, де існує чіткий поділ влади, процес прийняття рішень вимагає легітимації як на рівні інститутів, так і серед

громадськості, що ускладнює узгодження інтересів, але водночас робить їх порушення більш складним [64, с. 477].

Феномен довіри виникає внаслідок реалізації когнітивних моделей соціальної реальності, які повинні відповідати основним компонентам, як-от розуміння національних інтересів, потреб локальних груп, відповідних цілей, пріоритетів завдань, спільних інтересів, орієнтирів та критеріїв ефективності взаємодії з огляду на взаємні витрати та вигоди. Довіра (соціальний капітал за П. Бурд'є) визначається відносинами, що підтримуються в конкретному суспільстві через ринки та культуру, і заснована на принципі «реципрокності» (взаємного обміну), коли очікується взаємний обмін ресурсами. Довіра є результатом мобілізації соціального капіталу, який складається з актуальних чи потенційних ресурсів, що забезпечуються наявністю міцних, розгалужених зв'язків, які є інституціоналізованими відносинами взаємного знайомства і визнання [62, с. 37].

Люди мають різні пороги довіри, які визначають момент, коли довіра перетворюється на недовіру. Цей поріг залежить від індивідуальних рис людини та її досвіду взаємодії. Наприклад, звичайний громадянин може втратити довіру до міської ради, якщо міський голова реагує на обґрунтовані скарги лише відписками. В такому випадку він може відмовитися підтримувати будь-які ініціативи міськради, навіть якщо вони виглядають логічно, оскільки буде вважати це ще однією спробою ігнорувати інтереси громади. Кожен індивід або організація має свій власний «пори́г довіри», після якого відбувається її втрата. У зв'язку з цим можна говорити про уразливість довіри, яка, на відміну від ризику, виявляється в реакції об'єкта довіри.

Зниження довіри до влади не завжди призводить до негайних політичних наслідків, наприклад, масових протестів чи бунтів. Насправді, це зниження може мати різні наслідки. На початковому етапі воно викликає особисте відчуження від політики, а потім соціальне роздратування, яке супроводжується почуттям безвиході та апатії. Згодом відбувається заміщення об'єкта незадоволення, і соціальне роздратування може перерости в агресивність, спрямовану не на

владу, а на вигаданий образ ворога, часто етнічної групи. Лише коли падіння політичного капіталу досягає свого піку, виникає масове відчуження та вороже ставлення до влади. Для збереження політичного капіталу та відновлення довіри громадян до органів влади необхідним є відкритий, чесний і толерантний діалог між державою і громадянами [48, с. 52].

Як зазначає О. Крутій, діалогові моделі політичної участі є одними з найбільш поширених та ефективних способів соціальної взаємодії і розвитку політичної довіри. В основі цих моделей лежить принцип відкритого партнерства між владою та громадянами, де обидві сторони є рівними учасниками відносин. Кожен з учасників діалогу володіє певними ресурсами, які підтверджують їхню суб'єктність і визначають потенціал їх участі. Зокрема, інституційні учасники мають політичну інфраструктуру, громадяни – право делегувати повноваження для ухвалення політичних рішень та використовувати різноманітні засоби тиску на владу, а громадські організації, політичні експерти та ЗМІ – можливості для забезпечення інформаційного обміну і передавання інтересів громадян до політичного дискурсу [32, с. 67].

Рівень довіри до політичного лідера відображає готовність суспільства до встановлення відкритих відносин та співпраці на основі демократичних принципів. Довіра вважається системою позитивних налаштувань щодо інших людей, які формуються на основі певного набору особистісних і групових цінностей. Ці цінності, за умови толерантного ставлення, визначають орієнтацію на позитивне сприйняття різниць між людьми. Для виникнення таких феноменів необхідний високий рівень світоглядної, правової та політичної культури.

Відносно політиків, ситуація з довірою складніша, ніж у випадку з політичними або публічними інститутами. З одного боку, люди можуть оцінювати роботу політиків за тим же критерієм ефективності, що й інші інституції. З іншого боку, рівень довіри до політиків зазвичай нижчий в Україні, ніж до інших соціальних груп. Таким чином, довіра до політичних лідерів включає не лише оцінку ефективності їхніх дій, але й інші чинники, зокрема,

емоційний аспект, вплив соціального середовища та тип політичної культури [57, с. 340].

Таким чином, формування політичної довіри залежить від ефективності роботи політичних інститутів та лідерів, оскільки громадяни оцінюють їхню діяльність через призму реалізації своїх інтересів та очікувань. Культурні та соціальні норми, що визначають ставлення до влади, також відіграють значну роль, оскільки цінності та політична культура суспільства впливають на довіру до державних структур. Прозорість і відкритість влади сприяють зменшенню недовіри, оскільки громадяни можуть краще оцінити діяльність уряду. Особистісні фактори, зокрема, емоційне сприйняття та соціальний вимір, також важливо впливають на рівень довіри. Ефективна взаємодія між державою та громадянами через зворотний зв'язок є необхідною умовою для підвищення довіри.

1.3. Процес формування політичної довіри у кризових умовах.

Процес формування політичної довіри у кризових умовах є досить складним, оскільки соціальна нестабільність, економічні труднощі та політичні потрясіння можуть призвести до зниження довіри до державних інститутів. У таких ситуаціях особливо важливою стає роль ефективної комунікації, прозорості та здатності лідерів адаптуватися до мінливих умов, щоб зберегти підтримку громадян.

Життя людини переповнене різноманітними критичними ситуаціями, і кризи є невід'ємною частиною всіх суспільних структур: комерційних, виробничих, державних та громадських. Влада, як і будь-яка інша соціальна інституція, під час свого розвитку періодично стикається з кризовими моментами. Однією з головних проблем сьогодення є значний дефіцит інформації про природу та структуру кризи, оскільки сама криза здатна зруйнувати налаштовані інформаційні потоки, що в свою чергу призводить до

порушення їх функціонування. Саме тому значення ефективної комунікації стає особливо очевидним у періоди кризових ситуацій [19, с. 15].

У сучасних умовах роль ефективної комунікації під час кризи стає надзвичайно важливою, оскільки від точності та своєчасності інформації залежить правильність рішень і дії політичних інститутів, а також збереження довіри громадян і позитивного іміджу. Тому належне управління кризовою комунікацією є актуальним для мінімізації негативних наслідків кризи та забезпечення її успішного подолання [28, с. 259].

Політична довіра, як основний елемент демократії, тісно пов'язана з процесами легітимації, оскільки вона відображає ступінь і характер підтримки владних інституцій громадянами. Історія розвитку демократії полягає в пошуках умов, які забезпечують свободу і гідність особистості, а також можливість узгодження інтересів різних верств суспільства, що добре описано в теорії деліберативної демократії Ю. Габермаса. Довіра, що виникає з аргументованого дискурсу, стає ключовим джерелом легітимності влади, відображаючи міру підтримки її діяльності та визнання її відповідності громадським очікуванням. Легітимність у широкому сенсі означає обґрунтоване і визнане закріплення відносин владарювання та підкорення, а її функція виявляється у позитивному сприйнятті влади на основі справедливості, авторитету, компетентності, надійності та ефективності. Легітимність визначають як здатність політичної системи викликати довіру до влади, вважаючи її такою, що діє в інтересах суспільства, є ефективною і отримує схвалення. Для аналізу легітимативної функції політичної довіри необхідно застосовувати різні підходи, зокрема політологічний, юридичний, економічний та етичний. Легітимацію можна трактувати як процес формування довіри до влади, який охоплює правовий, стратегічний і ціннісно-нормативний аспекти [29, с. 62].

Політична легітимність тісно пов'язана з феноменом довіри, який передбачає взаємодію між двома сторонами: політичним діячем або партією з одного боку та громадянами чи виборцями з іншого. Довіра громадян до обраних ними органів публічної влади є необхідною умовою ефективного

функціонування політичної системи в будь-якому суспільстві. В умовах ліберальної демократії вся система державного управління базується на загальних виборах, через які народ делегує право на реалізацію влади своїм представникам. Механізм передачі влади реалізується через політичні партії, які вважаються виразниками політичної волі громадян. Якщо правляча партія не виконала свою передвиборчу програму, народ може відмовити їй у підтримці, проголосувавши за опозицію. За словами К. Ясперса, демократичні партії не мають на меті ліквідувати інші політичні сили, і навіть перебуваючи в опозиції, можуть впливати на політичний процес [66].

Криза легітимності – це ситуація, в якій ставиться під сумнів правомірність існуючого соціального порядку, а також виражається відкрите невдоволення щодо чинних владних структур. Основні ознаки такої кризи включають відсутність єдності в суспільстві щодо підтримки влади, неприйняття більшістю громадян процесу прийняття політичних рішень, невідповідність цих рішень загальним уявленням про право та справедливість, високу явку виборців, надмірну політичну конкуренцію за владу, а також нездатність еліт зміцнити своє панування [58, с. 396].

Світовий досвід показує, що криза легітимності політичних інститутів зазвичай не є випадковою, а є результатом тривалого падіння рівня довіри. Відсутність соціальної мобільності, політичні репресії, корупція та організована злочинність істотно вплинули на події в арабських країнах, де у 2011 році було повалено кілька диктаторських режимів. У Тунісі, Єгипті та Лівії влада приходила до влади через перевороти, що не відповідало навіть вимогам легальності. Варто зазначити, що нові режими в цих країнах також не відповідають демократичним стандартам, тому криза легітимності залишається невирішеною. Основні причини цієї кризи включають суперечності між загальнолюдськими цінностями, що підтримуються громадянами, і егоїстичними інтересами правлячої еліти, відсутність ефективного механізму захисту прав і свобод, зростання бюрократії та корупції, а також посилення сепаратистських настроїв у багатоетнічних країнах. Збільшення напруженості в

суспільстві, правовий нігілізм і посилення впливу радикальних партій сигналізують про ескалацію кризи, що може призвести до революції. Нелегітимну владу громадяни сприймають як окупаційну, тому для боротьби з нею використовуються всі можливі засоби. Політична криза часто розвивається разом з делегітимацією, що виражається, зокрема, в порушенні довіри і накопиченні відхилень у повсякденному політичному житті [27, с. 555].

Сучасні представницькі політичні інститути в провідних країнах світу (парламенти, уряди, партійні системи, політичні партії та вибори) працюють за логікою, що відрізняється від тієї, яку передбачає нормативна модель ліберальної демократії. Еволюція сучасних партій і партійних систем набуває виразного антипартійного і антидемократичного характеру, що проявляється в таких тенденціях, як перехід від багатопартійних систем до фактично двопартійних або двоблокових систем, обмеження можливості створення нових партій, «олігархізація» лідерства політичних партій та уповільнення процесу заміни партійних еліт, а також відмова партій від чітких ідеологічних принципів та орієнтація на досягнення короткострокових цілей, які суперечать стратегічним інтересам суспільства. Виявилася тенденція до зниження інтересу громадян ліберально-демократичних країн до участі у виборах представницьких органів влади. Протягом останніх 40 років соціологи фіксують стійке зниження рівня залученості громадян до участі в виборчих кампаніях та інших формах публічної політичної діяльності, що може свідчити про втрату довіри до можливості впливати на політичну систему. Останнім часом спостерігається також тенденція зростання рівня недовіри громадян до виконавчих та законодавчих органів влади, а також до політичних партій, які їх формують. Зазвичай частка осіб, які довіряють цим інститутам, значно менша, ніж тих, хто їм не довіряє [6, с. 58].

В Україні переважає неформальний аспект соціального капіталу, а не формальний, що пов'язано з кризою влади, дискредитацією всіх рівнів управління, а також втратою довіри до судової системи, правоохоронних органів та органів законодавчої й виконавчої влади. Крім того, в Україні значно менше

розвинута мережа суспільних інститутів — громадських організацій, благодійних фондів, профспілок тощо, у порівнянні з країнами Західної Європи. Втрата формальної довіри є негативним фактором для розвитку суспільства в цілому. Країни з високим рівнем довіри до влади мають кращий рівень життя, а громадський моніторинг в таких країнах є ефективним і досягає своїх цілей. Для виходу з політичної та економічної кризи Україні необхідно зміцнювати взаємодію між усіма членами суспільства, залучати громадськість до обговорення важливих питань і спільно вирішувати нагальні проблеми [10, с. 59].

Відновлення довіри громадян до державних інститутів є актуальною проблемою українського суспільства, вирішення якої визначатиме подальший розвиток економічної, політичної, соціальної, правової, культурної та духовної сфер. Ключовим фактором подолання кризи недовіри до держави є підвищення рівнів відкритості, прозорості, професіоналізму та орієнтації на задоволення суспільних потреб, а також реальне забезпечення прав і свобод людини. Оскільки довіра є основою функціонування суспільства і існують усталені методи її вимірювання, доцільно впровадити моніторинг рівня довіри населення до органів влади та оцінку їхньої діяльності на всіх рівнях з урахуванням цього показника, що дасть змогу здійснювати кадрові зміни на основі критерію втрати довіри [17, с. 175].

Можна підсумувати, що процес формування політичної довіри у кризових умовах є складним і потребує значних зусиль з боку державних інститутів. В умовах політичної та економічної нестабільності важливим є забезпечення прозорості влади, відкритості в прийнятті рішень та ефективного виконання обіцянок. Ключовим фактором є зміцнення інститутів громадянського суспільства, які здатні впливати на державну політику через громадський моніторинг і залучення громадян до процесу прийняття рішень. Важливою умовою відновлення довіри є боротьба з корупцією, підвищення рівня професіоналізму в органах влади та захист прав і свобод людини.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РІВНЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Динаміка рівня політичної довіри з 2014-2021 рр.

Аналіз рівня політичної довіри в Україні з 2014 по 2021 рр. дозволяє оцінити вплив ключових політичних і соціальних подій, зокрема, війни на сході країни та анексії Криму, на ставлення громадян до державних інститутів. Цей період став вирішальним для формування політичної культури та рівня довіри до влади, зокрема, через економічні труднощі, реформи та зовнішньополітичні труднощі. Вивчення цих процесів дозволяє краще зрозуміти, як війна та інші фактори вплинули на стабільність політичної системи України.

Поліаспектність феномену довіри визначає різноманіття напрямів його дослідження. Як уже зазначалося, тема довіри в українському науковому дискурсі охоплює кілька фахових сфер, зокрема економіку, політику та державне управління. Найбільший інтерес викликають аспекти, пов'язані з практиками, що стосуються цих сфер. У своїх дослідженнях вчені зосереджуються на 1) причинах кризи довіри, 2) обґрунтуванні необхідності відновлення довіри в українському суспільстві, 3) запропонуванні механізмів підвищення рівня довіри до органів влади та суб'єктів економічної діяльності. Серед основних причин кризи дослідники виокремлюють: неефективність традиційних організаційно-управлінських методів; ціннісно-інституційну деградацію важливих сегментів фінансового ринку, що спричинила глобальну фінансову кризу; зміну логіки роботи політичних інститутів, яка відбувається не в рамках ліберальної демократії, а на шляху до антиполітичних і антидемократичних змін; відсутність помітних результатів роботи політичних інститутів, непрозорість у процесах ухвалення рішень, корупцію, що знижує легітимність влади та веде до порушення прав і свобод громадян, надмірних економічних витрат і неефективного використання ресурсів, що, в свою чергу, гальмує економічний розвиток країни [36, с. 105].

У 2014 році головною політичною подією для більшості населення України стала Революція гідності, яку визнали позитивною. Війна з Росією була визначена як друга за важливістю політична подія, але оцінили її як негативну. Агресія Росії проти України була названа головною світовою подією, що також мала негативний характер. З точки зору політиків року, більшість українців визнала П. Порошенка та А. Яценюка важливими фігурами, хоча значна частина населення не змогла назвати жодного політика. Водночас, незважаючи на важливість подій, більшість громадян оцінювали ситуацію в країні як таку, що рухається в неправильному напрямку, вказуючи на погіршення економічної ситуації, рівня стабільності та добробуту родини.

Значна частина населення визнала погіршення в багатьох сферах життя, зокрема, ціни, тарифи, економіка, соціальний захист і рівень стабільності, що підтвердили й соціологічні дослідження, які показали зростання недовіри до багатьох державних інститутів, зокрема до судів, прокуратури та російських ЗМІ. Одночасно зросла довіра до деяких нових політичних фігур і інститутів, як-от Збройні сили України та громадські організації. У 2014 році деякі новообрані політики, як-от А. Садовий та П. Порошенко, мали позитивний баланс довіри, а деякі колишні лідери, зокрема, Ю. Тимошенко та П. Симоненко, зазнали значної втрати підтримки [15].

У 2016 році головними політичними подіями в Україні стали АТО, підвищення комунальних тарифів та впровадження електронних декларацій, проте майже третина опитаних не змогла назвати жодної важливої події. Головною світовою подією були вибори в США, а на другому місці – військове втручання Росії в Сирії. Політиками року більшість опитаних назвали П. Порошенка, далі йдуть В. Гройсман та Н. Савченко, але 40% громадян не змогли визначити жодного політика. Загалом, більшість українців вважала, що події в країні рухаються в неправильному напрямку. Найбільш негативні зміни відбулися в економічному становищі, рівні цін та тарифів, а також у стабільності та добробуті родин.

Оцінка ситуації в Україні у 2016 році була в основному негативною, зокрема зростання злочинності та погіршення соціального захисту й пенсійного забезпечення. Лише в одній сфері – обороноздатності країни – громадяни помітили покращення. Порівняно з попереднім роком, найбільше погіршилися ситуація з криміногенними явищами та соціальними виплатами. Більшість громадян не вірить у швидке подолання існуючих проблем, хоча частина вважає, що це стане можливим у віддаленій перспективі. Найбільшу довіру серед інститутів отримали Збройні сили України, добровольчі батальйони та волонтерські організації, що свідчить про високий рівень підтримки оборонних сил і громадянських ініціатив [1].

У 2018 році в Україні головною політичною подією було об'єднання церков і надання Томосу, яке визначили 24% громадян. Інші значущі події включали введення військового стану (17%) та інцидент у Керченській протоці (9%). Проте 12% респондентів не змогли назвати жодної події. Серед міжнародних подій лідерами стали протести у Франції (7%) і посилення санкцій проти Росії (4%). У політичному контексті П. Порошенка назвали політиком року 16% населення, що відзначилося значним зростанням порівняно з 2017 роком (10%). Однак 25% громадян не назвали жодної кандидатури, що вказує на низьку визначеність у політичних симпатіях.

На думку 70% громадян, події в Україні розвиваються в неправильному напрямку, а лише 18% вважають, що ситуація рухається в правильному напрямку. Основними причинами негативної оцінки є триваюча війна на сході, зростання цін при незмінних зарплатах, а також високий рівень корупції та неефективні реформи. Проте 20% громадян вірять, що країна може подолати існуючі проблеми найближчим часом. У порівнянні з попередніми роками, 2018-й відзначився негативними змінами в більшості сфер, зокрема в економічному становищі, соціальному захисті та пенсійному забезпеченні. Водночас 41% респондентів визнали поліпшення обороноздатності країни. Вибори Президента України 2019 року викликали значний інтерес серед громадян: 76% респондентів планують взяти участь у голосуванні. Найбільше підтримки має Ю. Тимошенко

з 16,1% серед потенційних виборців, далі йдуть П. Порошенко (13,8%) та В. Зеленський (8,8%) [44].

У 2020 році ситуація з політичною довірою громадян теж була досить неоднозначною. Зокрема, експертна оцінка ефективності діяльності Президента В. Зеленського виглядала наступним чином (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Експертна оцінка ефективності діяльності Президента В. Зеленського (за шкалою 1-5, де 1 – дуже неефективно, а 5 – дуже ефективно)

	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал
Комунікація з суспільством	2,6	2,2	2,5	2,5
Ведення зовнішньої політики	2,1	2,3	2,7	2,2
Врегулювання збройного конфлікту на Донбасі	1,9	1,9	2,1	2,2
Боротьба з епідемією COVID-19	2,5	2,7	2,1	2,0
Ініціювання необхідних реформ	2,0	2,0	1,9	1,8
Кадрова політика	1,5	1,6	1,5	1,4

Джерело: [46].

Згідно з результатами опитування 2021 року, громадяни України висловлюють більше недовіри до політиків і державних посадовців, ніж довіри. Лише кілька політиків, як-от Д. Разумков і В. Зеленський, отримують порівняно вищий рівень довіри, хоча й для них характерна значна частка недовіри. Найбільший рівень недовіри спостерігається до таких політиків, як В. Медведчук, Ю. Тимошенко, А. Аваков і П. Порошенко, що свідчить про загальну політичну фрустрацію серед українців і критику існуючої політичної еліти.

Що стосується електоральних орієнтацій, то на найближчих парламентських виборах найбільшу підтримку отримала б партія «Слуга народу», хоча її підтримка зменшилась у порівнянні з попередніми

опитуваннями. Підтримка інших політичних сил, зокрема «Європейської солідарності» та ВО «Свобода», зросла. На президентських виборах найбільше голосів отримав би В. Зеленський, проте його популярність також дещо знизилась, в той час як П. Порошенко продемонстрував значне зростання підтримки серед виборців [22].

Таким чином, динаміка рівня політичної довіри в Україні з 2014 по 2021 рік демонструє значні коливання, що обумовлено як внутрішньою політичною ситуацією, так і зовнішніми факторами, зокрема, війною на сході країни. Після Революції Гідності та анексії Криму рівень довіри до політиків був низьким, але поступово зростав на хвилі реформ і боротьби з корупцією, особливо у 2015-2016 роках. Однак до 2020 року спостерігалася нова хвиля недовіри, що була пов'язана з розчаруванням у результатах змін і невиконанням обіцянок реформаторських урядів. У 2021 році, незважаючи на зміни в керівництві країни, довіра до політиків залишалася на низькому рівні, а серед найбільш довірених особистостей були лише кілька лідерів. Загалом, динаміка рівня довіри свідчить про високу політичну фрустрацію в суспільстві, що не сприяє стабільності політичної ситуації в Україні.

2.2. Вплив повномасштабного вторгнення РФ на рівень довіри до влади, ЗСУ, медіа та міжнародних партнерів.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну значно вплинуло на рівень довіри до ключових інститутів держави, зокрема, органів влади, Збройних сил України, медіа та міжнародних партнерів. Під час війни українці були змушені переосмислити свою політичну позицію, зокрема, щодо довіри до національних і міжнародних структур, що вплинуло на громадське сприйняття цих інститутів і їх взаємодію в умовах надзвичайної ситуації.

Політична довіра є необхідною умовою для функціонування демократії та стабільності політичної системи країни. Вона виявляється у підтримці громадянами політичних цінностей, ідеалів, позицій лідерів та діяльності

політичних інститутів, а також у впевненості в позитивних наслідках прийнятих рішень. Цей вид довіри базується на очікуваннях, що дії політичних суб'єктів відповідатимуть потребам і надіям як окремих індивідів, так і суспільства загалом [31, с. 152].

О. Резнік зазначає, що на рівень політичної довіри в умовах війни в Україні можуть впливати кілька важливих факторів. Першим з них є етнокультурні та регіональні чинники, адже ставлення громадян до уряду та ситуації, що склалася, часто залежить від їх етнокультурної або регіональної приналежності. Люди, які відносять себе до однієї етнічної чи регіональної групи, сприймають своїх співвітчизників як «своїх», а тих, хто належить до іншої групи – як «чужих». Другим фактором є економічний статус, адже соціально-економічне становище громадян визначає їх ставлення до влади, особливо коли вони оцінюють здатність уряду задовольнити їх потреби в умовах війни. Важливим є також роль медіа, які формують громадську думку через інформацію про події та дії влади, що напряду впливає на рівень довіри до уряду.

Також на довіру може суттєво вплинути рівень прозорості дій влади під час війни. Відкритість в обміні інформацією, навіть якщо вона лише часткова, може покращити ставлення до уряду. Здатність влади комунікувати стратегії, приймати ефективні рішення та мотивувати населення до спільної боротьби зміцнює впевненість у здатності країни пройти через кризу. Водночас відсутність щирості та неправдиве інформування можуть спричинити розчарування, підозрілість і негативне ставлення до уряду, особливо якщо війна супроводжується помилками, поганим плануванням чи неефективними діями [50].

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну спостерігається явище «згуртування навколо прапора», що проявляється у збільшенні довіри громадян до органів влади, зокрема до президента, що підтверджують результати опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (рис. 2.1).

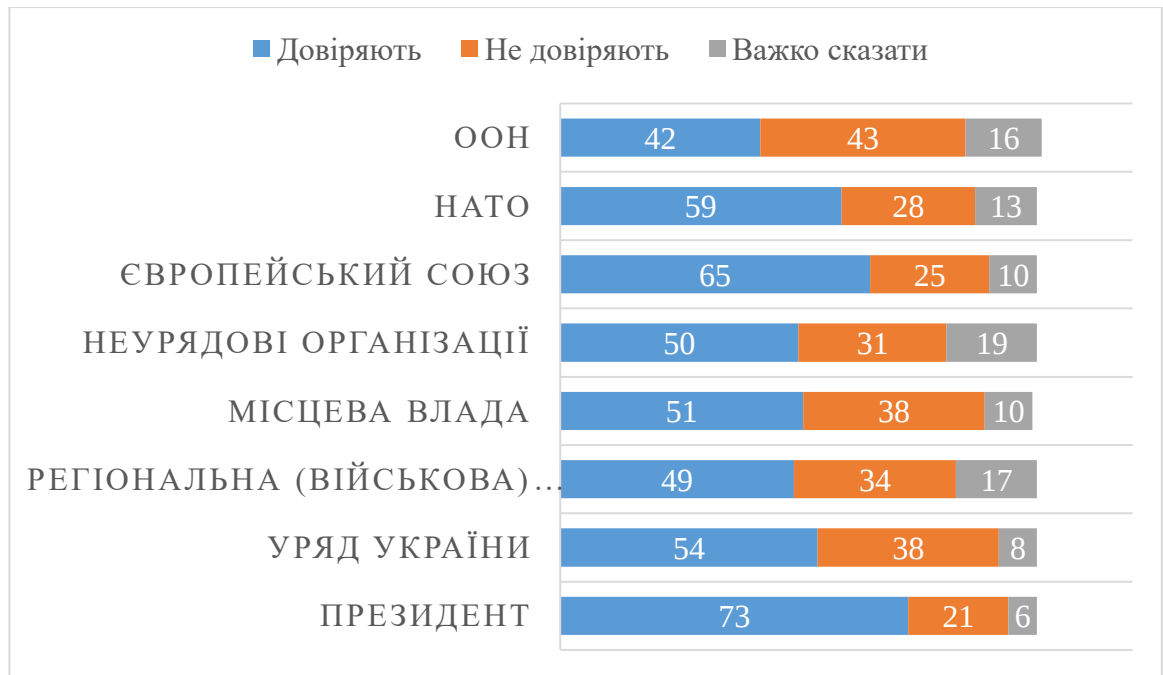

Рис. 2.1. Рівень довіри громадян до політичних інституцій (2023 р.)

Джерело: [14].

Станом на січень 2024 року рівень довіри громадян до влади в Україні демонструє значні відмінності в залежності від інститутів. Найвищу довіру серед державних та суспільних інститутів мають Збройні сили України, яким довіряють 95% респондентів. Високий рівень підтримки також спостерігається щодо добровольчих загонів, ДСНС, Нацгвардії, волонтерських організацій та ДПСУ. Проте довіра до політичних інститутів є суттєво нижчою: так, лише 64% українців довіряють Президенту України, а рівень довіри до уряду, Верховної Ради, політичних партій та судової системи коливається в межах 30-35%.

Низький рівень довіри спостерігається також до органів державної влади, зокрема до чиновників, яких не довіряють 75% громадян, а політичним партіям і прокуратурі – відповідно 72% і 60%. Також негативно оцінюється робота антикорупційних органів, зокрема, САП, НАЗК, НАБУ, де рівень недовіри перевищує 50%. Також більша частина громадян висловлює довіру до Національної поліції, громадських організацій, а також до церкви, що свідчить про більш високий рівень підтримки інституцій, пов'язаних з безпекою та соціальними сферами життя [25].

А. Авксентьев, аналізуючи динаміку зміни рівня довіри громадян до влади в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, надає таку статистику оцінки суспільством ситуації в Україні та довіри до Президента (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка суспільної думки щодо оцінки ситуації в Україні та довіри до президента В. Зеленського (%)

Дата опитування	Позитивна оцінка ситуації	Безумовно позитивна оцінка ситуації	Довіра до Президента
Лютий 2022	18	-	37
Травень 2022	68	32	90
Жовтень 2023	60	17	80
Грудень 2023	54	13	77
Лютий 2024	44	11	64
Травень 2024	-	-	59

Джерело: [2, с. 24].

Згідно з результатами опитування, у грудні 2024 року рівень довіри до президента знизився до 45%, порівняно з 62% у грудні 2023 року, в той час як рівень недовіри виріс до 31%. Довіра до уряду зменшилася до 20%, що на 6% менше порівняно з груднем 2023 року, а частка тих, хто не довіряє уряду, зросла до 53% з 44%. Баланс довіри-недовіри уряду погіршився з -18% до -33%. Щодо Верховної Ради, то рівень довіри залишився майже незмінним (13% порівняно з 15% рік тому), але частка тих, хто не довіряє парламенту, зросла з 61% до 68%, що спричинило погіршення балансу довіри-недовіри з -46% до -55%. У той же час, підтримка Збройних сил України залишається надзвичайно високою: 92% респондентів висловлюють довіру (порівняно з 96% рік тому), а рівень недовіри зменшився до 2%. Баланс довіри-недовіри до ЗСУ становить +90%. Довіра до СБУ також залишалася високою, хоча і знизилася: 54% громадян довіряють СБУ (проти 58% рік тому), а 21% не довіряють (у 2023 році – 16%). Баланс довіри-недовіри до СБУ знизився з +42% до +33%. Довіра до поліції також зменшилася: з 41% до 37%, а частка тих, хто не довіряє, зросла з 29% до 38%. Як результат, баланс довіри-недовіри до поліції змінився з +12% до -1% [23].

На першу половину лютого 2025 року рівень довіри до президента В. Зеленського становить 57%, а рівень недовіри – 37%. Баланс довіри-недовіри складає +20%. Ці показники показують певне покращення порівняно з результатами опитування в грудні 2024 року, коли довіру до президента висловлювали 52% респондентів, а 39% не довіряли, що відповідало балансу +13% [20] (рис. 2.2).

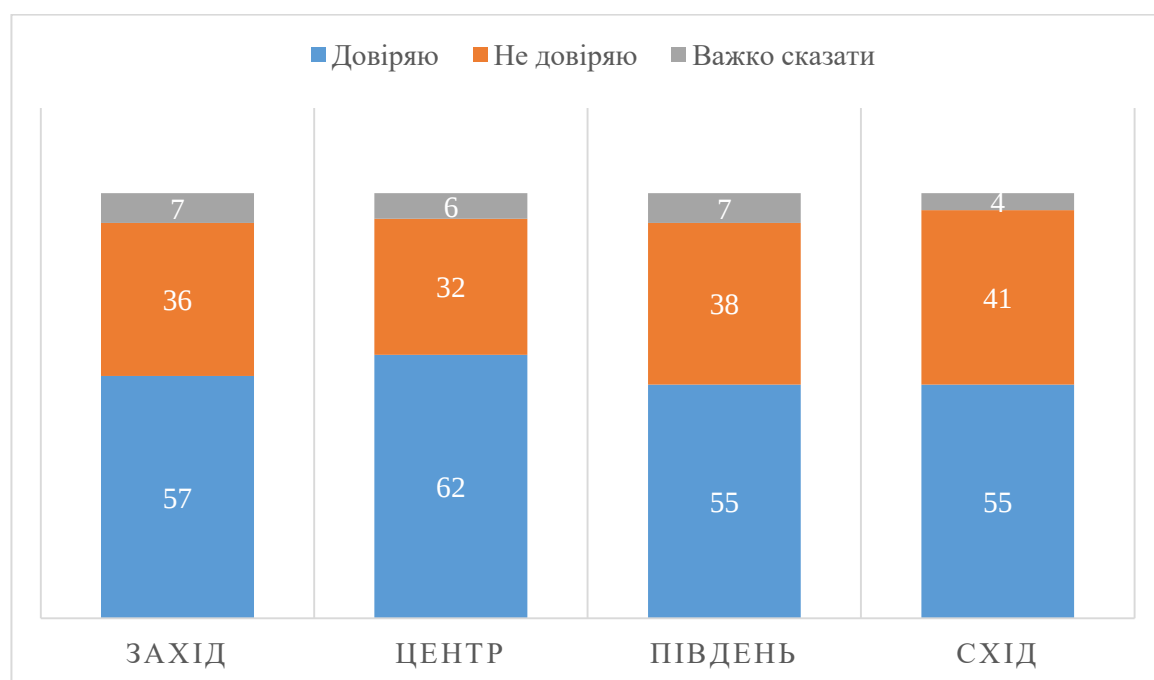

Рис. 2.2. Довіра до Президента В. Зеленського в регіональному вимірі (лютий 2025 р.)

Джерело: [20].

Таким чином, повномасштабне вторгнення Росії в Україну суттєво вплинуло на рівень довіри в українському суспільстві. Зокрема, довіра до Збройних Сил України значно зросла, і наразі ЗСУ є інститутами, що користуються найвищим рівнем підтримки серед громадян. Водночас рівень довіри до політичної влади, зокрема, до уряду та президента, дещо знизився через труднощі, пов'язані з війною та кризовими ситуаціями. Однак українці значно більше довіряють медіа, які активно висвітлюють події війни та роль міжнародних партнерів, що також сприяє згуртуванню населення. Міжнародна підтримка та допомога з боку партнерів України сприяють збереженню високого рівня довіри до міжнародних інститутів. Попри труднощі війни, ефективна

комунікація і діяльність військових та влади допомагають підтримувати стабільну довіру в суспільстві.

2.3. Роль медіа та волонтерського руху у зміцненні довіри населення до влади.

Медіа та волонтерський рух відіграють ключову роль у зміцненні довіри населення до влади, особливо в умовах війни та кризових ситуацій. Завдяки ефективній інформаційній політиці та прозорості дій влади через медіа, а також невтомній підтримці волонтерів, громадяни отримують чітке уявлення про реальний стан справ, що сприяє зміцненню довіри до влади.

У 2022 році, після початку повномасштабної війни Росії проти України, інформаційний простір країни зазнав значних змін. З'явилися нові обмеження та канали передачі інформації, більшість з яких мали чітко визначену національну та державну орієнтацію, що стало необхідністю в умовах не лише військової агресії, але й інформаційної війни. Окрім доступу до об'єктивної та неупередженої інформації, важливим стало забезпечення оперативного інформування громадян про поточні події по всій території країни, зокрема, непідконтрольні території. Сучасні війни стали поєднанням активних бойових дій та інструментів інформаційної війни через телебачення, месенджери, соціальні мережі, а також друковані ЗМІ. Якщо раніше військові події відображалися в пресі, то сьогодні інформаційні послання мають значний пропагандистський характер, що сприяє загостренню конфліктів. Зміна способу подачі інформації через телевізійні канали, які є основним джерелом для більшості громадян, спрямована на формування суспільної думки про правильну діяльність органів влади під час війни, зокрема, роботи Збройних сил України, Верховної Ради, Президента, Уряду та інших служб [40, с. 303].

На сучасному етапі мас-медіа є важливою складовою політичного, культурного та соціального розвитку суспільства. З розвитком інформаційних технологій маніпулювання людьми стало значно простішим, оскільки можна

подавати бажане за дійсне, впливають на емоції та страхи. В епоху Інтернету та соціальних мереж формування громадської думки стало більш доступним і вигідним. Аналіз ролі мас-медіа під час російсько-української війни є надзвичайно актуальним, адже він показує, наскільки потужним інструментом є інформація. Сьогодні існують різні види медіа, зокрема:

- засоби масової інформації, до яких відносяться радіо, телебачення, газети, журнали та інтернет-ресурси, що орієнтовані на інформування громадян;
- директ-медіа – інформаційно-комунікаційні системи, які дозволяють швидко поширювати інформацію;
- медіаносії, зокрема, телеграми, листи, аудіозаписи та інші;
- соціальні медіа – електронні мережі, в яких користувачі самостійно розповсюджують інформацію [60, с. 77].

Аналізуючи переваги активної участі мас-медіа, О. Березовська-Чміль та Р. Ставничий виділяють кілька важливих моментів:

- по-перше, саме через медіа формується позитивне ставлення до Збройних сил та волонтерських рухів, що, у свою чергу, мобілізує велику кількість громадян, готових допомагати в покращенні ситуації;
- по-друге, ЗМІ активно закликають міжнародне співтовариство підтримати постраждалих від війни, зробити все можливе для припинення бойових дій і запобігання ескалації;
- по-третє, постійний потік негативної інформації може викликати паніку серед населення, що призведе до необдуманих або руйнівних вчинків, посилюючи соціальний розкол. У такому контексті медіа повинні зосереджувати увагу на позитивних подіях, що підтримують бойовий дух і вселяють надію на успішне завершення війни, при цьому подавати негативні факти стисло, об'єктивно та без емоційного забарвлення [5, с. 17].

Однак негативним фактором участі мас-медіа є відсутність нових механізмів контролю над громадською думкою, оскільки вищезгадані переваги можуть втрачати свою значимість через наростаюче незадоволення від тривалої боротьби. Тому новини на вітчизняних телеканалах часто не бувають

нейтральними, а відображають здобутки політичної та військової еліти. Безумовно, контроль та обмеження демократичних принципів під час війни є нормальним явищем, але важливо не переступити межу дозволеного, оскільки в іншому випадку мас-медіа можуть втратити свою роль у висвітленні об'єктивної інформації та перетворитись на інструмент пропаганди [47, с. 66].

У сучасному інформаційному суспільстві засоби масової комунікації відіграють ключову роль у формуванні політичної свідомості громадян, що зумовлено цілим рядом технологічних, соціокультурних, політичних і економічних факторів. Аналіз цих аспектів показує, що ЗМІ не лише передають інформацію, а й активно формують політичний дискурс, впливаючи на політичну поведінку, електоральні вподобання та політичну участь громадян. Технологічний розвиток, глобалізація та економічні труднощі змушують ЗМІ постійно адаптуватися, водночас створюючи ризики маніпуляцій і поляризації суспільства. Політична взаємодія з медіа стає дедалі складнішою через їхню залежність від фінансових ресурсів та впливу політичних еліт. Для успішної роботи ЗМІ в демократичному суспільстві необхідно забезпечувати плюралізм думок, прозорість власності та підтримку незалежності журналістики, що сприятиме зміцненню демократичних процесів і громадянського суспільства. Важливим є також забезпечення свободи вираження політичних переконань та думок громадян у доступних платформах для комунікації [3, с. 6].

Що ж до ролі волонтерства у формуванні політичної довіри громадян, то варто зазначити, що волонтери активно підтримують не лише Збройні сили, а й інші важливі соціальні ініціативи, що допомагають у забезпеченні стабільності країни під час війни. Волонтери є важливими посередниками між державою та громадянами, що створюють відчуття солідарності та єдності в умовах кризи. Завдяки їхній діяльності формується позитивне ставлення до інституцій влади, адже громадяни бачать реальні зусилля, спрямовані на поліпшення ситуації. Волонтерський рух також сприяє підвищенню рівня взаємної довіри між різними соціальними групами, що є важливим чинником для стабільності країни в умовах війни. Таким чином, волонтерство не тільки допомагає у конкретних питаннях,

але й має стратегічне значення для зміцнення політичної довіри та громадянської відповідальності.

В політичній науці існує кілька підходів до визначення сутності волонтерства. Системний підхід розглядає волонтерство як глобальне явище, яке має цілісну структуру. Інституціональний підхід дозволяє з'ясувати, як волонтерство розвивається, та виявити інституційні механізми соціального управління, що забезпечують постійне оновлення правил, норм і структур цієї діяльності. Діяльнісний підхід зосереджує увагу на конкретних напрямках роботи волонтерських організацій. Ці підходи допомагають систематизувати різноманітні погляди на волонтерство як соціальне явище та взаємно доповнюють один одного [8, с. 214].

За результатами дослідження «Волонтерський рух в Україні», проведеного компанією GfK Ukraine за замовленням ООН в Україні, більшість громадян України визнають важливість волонтерського руху для розвитку суспільних процесів: 62% вважають, що волонтери сприяють змінам, що сталися за останній рік; 85% вірять, що волонтерський рух сприяє зміцненню миру; 81% вважають його необхідною частиною громадянського суспільства [54].

Міжнародне співтовариство визнає волонтерський рух як важливий інструмент збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей, реалізації прав і обов'язків громадян, а також сприяння особистісному розвитку через усвідомлення потенціалу людини. У Всесвітній Декларації Волонтерства зазначено, що волонтерська діяльність є основою громадянського суспільства, сприяючи формуванню потреби в мирі, свободі, безпеці та справедливості. Значення волонтерства на глобальному рівні підтверджується його визнанням ООН як суспільно корисної діяльності, що здійснюється на добровільних засадах і має стати невід'ємною частиною будь-якої стратегії, спрямованої на вирішення глобальних проблем: бідності, сталого розвитку, охорони здоров'я, соціальної інтеграції, боротьби з дискримінацією тощо. Згідно з відповідними положеннями Резолюції ООН та рекомендаціями, урядам усіх країн запропоновано включити

волонтерство до національних планів розвитку як важливий елемент для досягнення цілей сталого розвитку [9, с. 34].

У межах функціонування політичної системи волонтерство відіграє кілька важливих ролей. Його значення в контексті демократизації та розвитку громадянського суспільства виявляється через такі функції:

1. Створення соціальних зв'язків – волонтерство сприяє формуванню соціальних зв'язків і встановленню міжособистісних контактів. Волонтери працюють в команді з різними людьми, що допомагає розвивати співпрацю та взаєморозуміння в суспільстві.

2. Залучення громадян до політичних процесів – участь громадян є важливою складовою демократії, а волонтери роблять цей процес доступнішим і відкритішим для широких верств населення, сприяючи мобілізації громадянського суспільства. Вони можуть активно брати участь у громадських рухах та ініціативах, спрямованих на досягнення політичних цілей чи розв'язання соціальних проблем.

3. Моніторинг та спостереження – волонтери можуть виконувати функцію моніторингу виборчого процесу, спостерігаючи за дотриманням порядку під час голосування та виявляти порушення виборчого законодавства.

4. Освітньо-інформаційна робота – волонтери організовують освітні заходи та інформаційні кампанії, які сприяють підвищенню рівня політичної грамотності та свідомості серед громадян.

5. Участь у виборчих кампаніях – волонтери надають допомогу політичним партіям і кандидатам під час виборчих кампаній, займаючись поширенням інформації, агітацією та організацією заходів [38, с. 96].

На сьогодні волонтери та добровольці продовжують відігравати важливу роль у забезпеченні наших військових всім необхідним під час бойових дій агресора. Варто зазначити, що вагомим аспектом волонтерства є його природно-правова сторона, адже хоча діяльність волонтерів, навіть якщо вона ще не повністю врегульована на правовому рівні, здебільшого підтримується державою, що сприяє довірі до волонтерів з боку суспільства, що, в свою чергу,

допомагає державі виконувати свої функції. Люди довіряють волонтерам, оскільки вони сприймаються як безкорисливі, чуйні й самовіддані. Мотивація волонтерства базується на відчутті громадянського обов'язку перед нацією, народом, військовими та моральному обов'язку перед близькими людьми, що беруть участь у бойових діях [51, с. 731].

Можна зробити висновок, що медіа та волонтерський рух відіграють важливу роль у зміцненні довіри населення до влади, сприяють формуванню прозорих та ефективних механізмів комунікації між громадянами та державними інститутами. Медіа забезпечують відкритість процесів, що дозволяє громадянам бути обізнаними про діяльність влади та забезпечує її підзвітність. Волонтерський рух виступає як канал для мобілізації громадян та зміцнення соціальних зв'язків, формує позитивний образ держави через реальні дії. Спільна діяльність медіа і волонтерів допомагає створити атмосферу довіри та підтримки серед громадян, що є необхідним для стабільного розвитку демократичних процесів. Важливо, щоб влада сприяла розвитку цих ініціатив, забезпечувала законодавчу підтримку і свободу діяльності для обох секторів. Зміцнення довіри до влади через медіа та волонтерів також сприяє ефективному вирішенню суспільних проблем та досягненню сталого розвитку.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1. Стратегії підвищення довіри до політичних інституцій.

Підвищення довіри до політичних інституцій є ключовим фактором для забезпечення стабільності та розвитку демократичного суспільства. Для цього необхідно розробити ефективні стратегії, які включають підвищення прозорості, підзвітності та участі громадян у процесах прийняття рішень. Успішна реалізація цих стратегій сприяє зміцненню легітимності політичних інституцій та їхньої здатності ефективно виконувати свої функції.

Одним з ключових чинників, що сприяють підтримці діяльності держави та її органів, є формування довіри в масовій свідомості, що є необхідним для делегування повноважень. Цей процес дозволяє органам публічної влади (ОПВ) реалізовувати свої функції. Відповідно до Конституції України, народ є джерелом влади, який передає повноваження органам та посадовим особам для управління державою, визнаючи їх право ухвалювати обов'язкові рішення та здійснювати необхідні дії. Таким чином, довіра до влади є важливим фактором для існування демократії, підвищує легітимність політичних інститутів, ОПВ і місцевого самоврядування, а також сприяє їх ефективності [55, с. 152].

Довіра до органів публічної влади означає очікування громадян на допомогу, захист та підтримку від представників влади у складних життєвих ситуаціях, а також визнання відповідності цих органів цим очікуванням. Така довіра має певний «кредит», наприклад, високий рівень довіри до політиків, депутатів, Президента, міського голови тощо одразу після виборів чи призначення на посаду, хоча ці особи ще не виконували свої обов'язки. «Кредит довіри» до влади також залежить від реальних взаємодій між владою та громадянами. Довіра, як соціальне явище, досліджується в філософії, соціології та психології, і є важливим фактором у вивченні поведінки людей у складних

ситуаціях взаємодії, зокрема, конфлікти чи соціальна напруженість, де одним з головних чинників є недовіра до держави та її органів [52, с. 64].

Одним з можливих шляхів підвищення рівня довіри до влади є встановлення діалогу та взаємодії на основі партнерства. Постійна співпраця, прозорість діяльності органів влади та регулярне звітування сприятимуть формуванню громадської думки щодо основних механізмів, форм і методів досягнення політичного консенсусу, соціальної солідарності та інтеграції в суспільстві, що є надзвичайно важливим, адже в сучасних українських умовах саме довіра, а не примус, є вирішальним фактором ефективності влади та її здатності об'єднувати суспільство для вирішення завдань його розвитку [35, с. 88].

Ефективний публічний діалог між органами влади, бізнесом та державними інститутами є критично важливим для функціонування ринкової економіки. Така взаємодія між бізнесом, владою та суспільством сприяє взаємному впливу цих елементів, характеризуючись прозорістю, політичною відповідальністю, авторитетом влади та органів управління, а також участю в діалозі, повагою, довірою та підтримкою з боку громадськості та бізнесу. Серед різних концепцій та теорій, які описують стосунки між державними органами, суспільством та бізнесом, важливо відзначити, що партнерські відносини між цими суб'єктами позитивно впливають на ефективність управлінських систем і забезпечують досягнення результатів у виконанні функцій держави та місцевого самоврядування. Правильна взаємодія між владою, бізнесом та суспільством забезпечує оптимальне співвідношення якості наданих послуг та витрачених ресурсів [26, с. 38].

Основою ефективної взаємодії держави та громадянського суспільства повинні бути принципи самоорганізації, саморегуляції, пропорційності та взаємної інтеграції. Важливим аспектом є пропорційне співвідношення між централізацією та децентралізацією владних повноважень, що визначає баланс між державними та громадянськими організаціями, а також між центром та регіонами. У результаті цього процесу має виникнути саморегулююча система,

яка базується на консенсусній інтеграції державної та громадянської сфер. Такою системою забезпечується зворотний зв'язок між державними та громадськими елементами, що сприяє сталому розвитку суспільства. Створення ефективних партнерських відносин між громадянами та владою вимагає постійного аналізу проблем, оцінки інтересів, розвитку взаємодії, співпраці та взаємної відповідальності, а також налаштування двостороннього діалогу для пошуку шляхів вирішення актуальних питань і забезпечення довіри громадян до влади [37].

Також варто підкреслити, що відкритість і прозорість органів публічної влади є ключовими вимогами для ефективного функціонування держави, побудованої на демократичних принципах. Якщо ці вимоги не виконуються, громадський контроль над діяльністю влади стає неможливим. Водночас закритість та непрозорість у роботі органів влади створюють умови для корупції, що, в свою чергу, призводить до зниження довіри до органів публічної влади загалом [34, с. 162].

Відкритість і прозорість органів влади забезпечуються за допомогою якісної нормативно-правової бази, впровадження ефективних механізмів для доступу громадян до інформації про діяльність влади, а також високого рівня політичної культури в суспільстві та державі загалом. Важливою складовою є надання роз'яснень щодо політичних рішень, їх обґрунтування у засобах масової інформації та тлумачення окремих положень. Відкритість влади створює зворотний зв'язок між владою і громадянами, що необхідний для ефективного управління, та сприяє підвищенню довіри до державних представників. Однак варто пам'ятати, що навіть у межах відкритості влада має обмеження, пов'язані з необхідністю захисту певної конфіденційної інформації [13, с. 127].

Відкритість влади є двостороннім процесом, який передбачає суспільний запит на отримання об'єктивної та повної інформації про діяльність органів влади. Відкритість влади визначається реальними діями владних структур, спрямованими на найкраще інформування громадян про свою роботу. Для забезпечення прозорості органи публічної влади публікують звіти про свою

діяльність, відкривають доступ для ЗМІ та громадських організацій до засідань різних органів, комітетів, департаментів та підрозділів, а також вимагають заповнення декларацій про доходи [56, с. 41].

Дотримання принципів відкритості та прозорості органів публічної влади є важливим для належного розвитку і функціонування демократичного суспільства та утвердження демократії участі. Ці принципи передбачають забезпечення громадян вільним доступом до інформації про діяльність органів влади, а також наявність каналів і механізмів зворотного зв'язку. Для оцінки рівня їх реалізації використовуються критерії, зокрема, наявність нормативно-правової бази, рівень політичної культури суспільства та механізми доступу до публічної інформації. Всі ці фактори сприяють безперешкодній взаємодії громадян і їх об'єднань з представниками влади та використуванню публічної інформації для покращення участі у прийнятті нормативно-правових актів і формуванні майбутнього розвитку суспільства [39, с. 865].

Одним із ключових факторів, що впливають на реалізацію принципу відкритості та прозорості в комунікації між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства, є використання різних форм інформаційних стратегій. З цієї точки зору вони відображають демократичний розвиток влади, адже під громадським контролем влада змушена зменшити рівень своєї конфіденційності та чітко окреслити значення своєї діяльності, що пов'язано з тим, що ефективний розвиток демократії можливий лише тоді, коли суспільство отримує достатню інформацію, що стосується розробки та впровадження державної політики, щоб мати змогу брати участь у компетентному обговоренні діяльності влади. Як зазначають експерти, «залучення громадськості до процесу формування державної політики здійснюється також через вплив засобів масової інформації на державні рішення і різноманітність форм інформування громадян. Ці процеси створюють умови, коли політичний тиск і вимоги громадськості можуть безпосередньо впливати на владні структури, обходячи традиційні механізми політичного представництва». Однією з форм взаємодії між державою та суспільством є державна комунікація,

яка повинна діяти на двох рівнях: реагувати на запити громадян і, таким чином, забезпечувати легітимність своїх рішень [4].

Можна стверджувати, що стратегії підвищення довіри до політичних інституцій повинні базуватись на відкритості, прозорості та ефективній комунікації з громадськістю. Важливо забезпечити доступ громадян до інформації про діяльність органів влади та активно залучати їх до процесу прийняття рішень. Потрібно створити дієві механізми зворотного зв'язку, що дозволяють громадянам висловлювати свою думку та впливати на політичні процеси. Також актуальною є боротьба з корупцією та запровадження практик підзвітності, що допоможуть зміцнити довіру до інституцій. Окрім того, важливо зберігати баланс між прозорістю та необхідністю захисту конфіденційної інформації, щоб забезпечити ефективність державного управління без загрози для національної безпеки.

3.2. Прозорість, комунікація та антикорупційні заходи як чинники зміцнення довіри населення до влади.

Прозорість, ефективна комунікація та антикорупційні заходи є ключовими чинниками для зміцнення довіри населення до влади. Відкритість у прийнятті рішень, доступність інформації та здатність органів влади реагувати на запити громадян допомагають створити позитивний імідж державних інститутів. Активна боротьба з корупцією зміцнює відчуття справедливості та відповідальності серед населення, що є основою стабільності та розвитку демократичного суспільства. Розглянемо більш детально кожен із чинників.

У сучасних умовах розвитку демократичного суспільства важливу роль відіграє впровадження принципів відкритості та прозорості в діяльність органів місцевого самоврядування. Забезпечення цих принципів у процесі надання адміністративних послуг є важливим для підвищення довіри громадян до органів влади, доступності послуг та ефективного управління місцевими ресурсами. Рівень довіри до влади є показником ставлення населення до її роботи і

формується під впливом таких факторів, як рівень життя та сталий розвиток. Впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та інновацій в адміністративному обслуговуванні дозволяє значно поліпшити механізми взаємодії органів влади з громадськістю. Водночас важливими залишаються відкритість і прозорість влади, що сприймаються громадянами як ознака підзвітності, готовності працювати на благо суспільства, чесності та доброчесності представників державних структур, що забезпечує активну співпрацю громадян і громадянських інститутів для спільного вирішення управлінських завдань [12, с. 40].

Правові механізми реалізації принципів відкритості та прозорості у діяльності органів публічного управління охоплюють такі аспекти, як інформування громадянського суспільства, електронне урядування, висвітлення діяльності в засобах масової інформації та залучення громадськості до процесів прийняття рішень з метою забезпечення взаємодії між органами публічного управління та суспільством. Відкритість та прозорість в діяльності органів влади передбачають можливість отримання громадянами інформації щодо соціальних, політичних та інших питань як на національному, так і на регіональному рівнях. Основним елементом забезпечення ефективності та прозорості публічного управління сьогодні є принцип відкритості, а в умовах цифрового середовища він набуває ще більшого значення в контексті інформаційної відкритості [21, с. 8].

Комунікація, як зв'язкова ланка між різними соціальними групами та всередині них, а також між населенням і органами публічної влади, визначається численними економічними, політичними, психологічними, соціокультурними, ідеологічними та іншими факторами. Її характер залежить від внутрішніх і зовнішніх мотивів та цінностей особи, її прагнень та установок, а також від практичних навичок соціальної взаємодії, що включає вміння користуватися сучасними засобами масової комунікації. Вибір засобів та напрямків комунікації варіюється в залежності від типу суспільства (аграрне, індустріальне, постіндустріальне чи інформаційне), політичного режиму (авторитарний,

тоталітарний, демократичний) та характеру соціальних відносин, що існують в суспільстві. Важливу роль також відіграє суспільно-політичний вимір – наявність умов для вільного спілкування і вираження думок, що забезпечує правова держава і розвинене громадянське суспільство. Чим менше демократичний політичний режим, тим нижчий рівень відкритості для широкої аудиторії, і навпаки [30, с. 77].

Комунікативна діяльність органів публічної влади має свої особливості порівняно з іншими видами комунікації, оскільки вона включає специфічні форми та способи взаємодії між суб'єктами. Взаємодія органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства або окремими громадянами може мати різні форми та використовувати різні методи, залежно від цілей і специфіки діяльності обох сторін, рівня повноважень органів публічного управління та масштабу комунікації (загальнодержавний, регіональний чи місцевий рівень; масова або індивідуальна комунікація) [24, с. 42].

Форми реалізації громадянами права на участь у публічному управлінні включають такі механізми: індивідуальні та колективні звернення, петиції, громадські слухання та обговорення, створення громадських рад, робочих і експертних груп, радництво, колективно-дорадчі органи, громадські ініціативи, бюджети участі, громадська експертиза, місцеві референдуми, органи самоорганізації населення, доручення депутатам тощо. Органи публічного управління взаємодіють з громадськістю через різноманітні комунікаційні канали, зокрема: засоби масової інформації та комунікації (прес-релізи, публікації на веб-сайтах, презентації та матеріали для широкої аудиторії); зустрічі та засідання (як онлайн, так і офлайн), де представники органів державного управління можуть спілкуватися з громадськістю на публічних зборах, форумах, конференціях та інших заходах; офіційні листування та відповіді на запити, коли громадськість має можливість звертатися до органів управління за інформацією або діями, і органи зобов'язані надавати необхідні відомості [30, с. 78].

Що ж до ролі антикорупційних заходів у зміцненні довіри до влади, то варто звернути увагу на те, що корупція в публічному управлінні часто призводить до неефективного використання бюджетних коштів. Тому антикорупційні реформи, зокрема впровадження електронних систем і фінансового моніторингу, дозволяють ефективніше управляти витратами, підвищувати ефективність державного регулювання та зменшувати витрати на реалізацію державних програм. Антикорупційна реформа стала важливим елементом державної політики в багатьох країнах, зокрема в Україні, де боротьба з корупцією набуває особливого значення на фоні соціально-економічних та політичних трансформацій. Її впровадження має значний вплив на прозорість, підзвітність та ефективність державного управління, зокрема в публічних інституціях. Антикорупційні заходи в Україні залишаються в центрі уваги міжнародних партнерів, їх реалізація є передумовою для введення безвізового режиму з ЄС, а також важливим чинником на шляху до членства в Європейському Союзі [11, с. 4].

Корупція має негативний вплив на репутацію країни, органів державної влади та моральні цінності в суспільстві. Вона сприяє проникненню кримінальних елементів у державні та суспільні відносини, підриває економічні й політичні основи держави, а також блокує приплив іноземних інвестицій, що призводить до тінізації економіки. Після перемоги над агресором Україна зіштовхнеться з низкою економічних, політичних і соціальних проблем, посилених корупцією. У зв'язку з цим, наша країна повинна вже зараз формувати та реалізовувати ефективну, скоординовану політику боротьби з корупцією, впроваджуючи практики, які сприяють її запобіганню, що вимагає злагодженої роботи всіх державних органів та суспільства, діяльність яких повинна бути спрямована не лише на боротьбу з корупцією, а й на запобігання умовам її виникнення. Тому поряд з відсіччю військової агресії, боротьба з корупцією повинна стати важливим пріоритетом для органів державної влади [42, с. 99].

Ефективність запобігання та протидії корупції значною мірою залежить від рівня правосвідомості особистості, а заходи протидії повинні бути своєчасними,

оперативними та результативними. Державна політика протидії корупції буде ефективною лише при комплексному підході, що включає реформу судової системи, прозорий відбір до антикорупційних органів та інституцій. Для покращення антикорупційної політики та зниження можливостей для корупційних діянь необхідно здійснювати заходи, спрямовані на підвищення правової культури і свідомості як серед молодого покоління, так і серед осіб, які займають управлінські посади. Для підвищення ефективності антикорупційної політики потрібно вдосконалювати законодавство, активізувати розвиток механізмів електронного декларування та продовжувати процеси люстрації на державному рівні [7, с. 19].

Можна зазначити, що прозорість, комунікація та ефективні антикорупційні заходи є ключовими чинниками для зміцнення довіри населення до органів влади. Забезпечення відкритості у діяльності державних інститутів дозволяє громадянам отримувати необхідну інформацію та впливати на процеси ухвалення рішень. Розвиток комунікаційних каналів між владою та суспільством створює умови для більш тісної взаємодії та підвищує рівень громадської участі. Антикорупційні заходи, зокрема, електронне декларування та фінансовий моніторинг, сприяють зменшенню корупційних ризиків і підвищенню ефективності управлінських процесів. В результаті таких змін довіра до влади зростає, що є необхідним інструментом для забезпечення стабільності та розвитку держави.

3.3. Перспективи формування політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України.

Формування політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України є одним із ключових завдань для забезпечення стабільності та ефективності державних інститутів. Відновлення довіри громадян до влади вимагає комплексних зусиль, спрямованих на покращення прозорості, боротьбу

з корупцією та залучення громадянського суспільства до процесів відбудови країни.

На нашу думку, перспективи формування політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України можна сформувати таким чином (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Перспективи формування політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України

Джерело: створено автором

Отож, розглянемо більш детально кожен із чинників.

Відбудова економіки після війни вимагає всебічного аналізу фінансових, торговельних та промислових стратегій інших країн, що вже подолали подібні виклики, що передбачає вивчення таких аспектів, як реструктуризація державного боргу, відновлення виробничих потужностей, політика зайнятості та створення стабільних економічних зв'язків з міжнародними партнерами. Для успішної відбудови України, забезпечення її економічної, продовольчої та екологічної безпеки необхідно використовувати світовий досвід, адаптуючи глобальні практики до українських умов, при цьому враховуючи унікальні потреби країни. Враховуючи масштабні руйнування, спричинені агресією Росії, варто визнати особливість постконфліктного відновлення України, особливо в контексті її інтеграції до Європейського Союзу. Частина ресурсів, що будуть

залучені через внутрішні зусилля та міжнародну допомогу, має бути спрямована на супровід інституційних реформ та заходів, результати яких неможливо оцінити лише через фінансові показники. Міжнародний досвід підтверджує можливість досягнення реального економічного зростання понад 7% на рік, за умови мінімальних руйнувань на завершальних етапах війни та впровадження ефективних структурних реформ з активною підтримкою уряду і регулярними надходженнями зовнішньої допомоги. Важливо орієнтуватися на сучасні тенденції та розвиток нових інноваційних виробництв. В Україні сільське господарство та чорна металургія часто вважаються пріоритетними галузями з доданою вартістю, проте більш перспективним є звертання уваги на розвиток новітніх технологічних секторів, що відповідають вимогам XXI століття [16, с. 47].

Досягнення високого рівня толерантності є важливою частиною та стратегічним напрямком державної культурної політики. Концептуальною основою цієї політики є визнання цінності культурної багатоманітності української нації, запобігання культурній виключності та сприяння конструктивному міжкультурному діалогу і взаємодії всіх етнокультурних груп в Україні. Державна політика у сфері міжкультурної взаємодії підтримує культурне різноманіття, забезпечуючи вільний розвиток культур національних меншин та регіональних субкультур, визнаючи унікальність кожної етнокультурної групи та гарантування реалізації їх етнокультурних прав, що сприяє повноцінній участі цих груп у національному культурному процесі.

В Україні політика підтримки толерантності має значну політико-правову основу, але в суспільстві ще існують прояви психологічної відокремленості та національної ізоляції окремих етнокультурних груп, а також ксенофобія. Через інформаційні ресурси, зокрема, в Інтернеті, поширюються етнічні стереотипи [49, с. 383].

Ми вважаємо, що розвиток толерантності в суспільстві є вкрай важливим фактором у процесі післявоєнного відновлення України, оскільки він сприяє згуртуванню різних етнокультурних груп та посилює соціальну єдність.

Підвищення рівня толерантності допомагає подолати наслідки розколу та ворожнечі, що виникли під час війни, створити атмосферу взаємоповаги та співпраці, що також є основою для стабільного розвитку демократичних інститутів і зміцнення внутрішньої політичної єдності країни.

Ключові виклики в сфері освіти та науки в Україні можна умовно поділити на кілька основних груп: втрата людського капіталу, руйнування інфраструктури, необхідність трансформації змісту і організації освітнього процесу та наукової діяльності, підвищення ефективності освіти та пошук джерел її фінансування. Для подолання цих проблем необхідно вдосконалювати систему освіти, підвищувати її ефективність, зокрема через оптимізацію кількості шкіл та їхнє фінансування, модернізацію навчальних програм та методик, забезпечення рівного доступу до освіти для всіх верств населення, а також стимулювання розвитку професійної освіти та навчання протягом життя. Лише таким чином Україна зможе забезпечити сталий і успішний розвиток після війни. У цьому контексті варто враховувати, що освіта майбутнього повинна бути не лише теоретичним вивченням, а й практично спрямованим процесом здобуття знань, що включає розвиток м'яких навичок, взаємодії, патріотичного виховання, можливостей для розвитку протягом життя та свободи вибору. Освіта не обмежується лише передачею знань, вона також відіграє важливу роль у формуванні соціальних навичок учнів. Комунікація, співпраця, розуміння різниць та толерантність – це важливі фактори, які формуються в процесі навчання. Школи та університети повинні створювати сприятливі умови для розвитку цих навичок, щоб випускники могли ефективно справлятися з викликами сучасного різноманітного суспільства, зокрема, культурними відмінностями, інформаційно-психологічними операціями, зовнішніми та внутрішніми загрозами [43, с. 4].

Безумовно, освітні інвестиції є вкрай важливими для післявоєнного відновлення України, оскільки вони сприяють відновленню зруйнованої інфраструктури освіти, підвищенню якості навчання та розвитку професійних навичок, що необхідні для відновлення економіки. Інвестиції в освіту

забезпечать підготовку кваліфікованих кадрів для ключових галузей, як-от технології, інженерія та медицина, а також стимулюватимуть інновації та науковий прогрес. Крім того, інвестиційні проєкти у галузі освіти сприятимуть соціальній інтеграції та розвитку толерантності, що є важливим для стабільності та єдності суспільства після війни.

Крім того, інклюзивність та гендерна рівність у політиці є ключовими умовами для підвищення політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України. Забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від статі, національності чи соціального статусу, сприятиме створенню більш прозорого політичного середовища. Участь жінок та меншин у прийнятті рішень підвищить якість політики, адже враховуватимуться різноманітні перспективи та потреби населення, що, в свою чергу, зміцнить довіру до інститутів влади і сприятиме національному єднанню та є важливим для відновлення країни після війни.

Можна стверджувати, що формування політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України потребує комплексного підходу, який включає прозорість урядових дій, боротьбу з корупцією та забезпечення інклюзивності в політичному процесі. Одним із важливих напрямів є реформи в державних інституціях, спрямовані на підвищення їх ефективності та підзвітності. Також ключовим є розвиток громадянського суспільства, яке повинно активно брати участь у процесах прийняття рішень та контролювати виконання урядових програм. Участь усіх соціальних груп, зокрема, жінок та національних меншин, сприятиме не лише зміцненню довіри, а й забезпеченню сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми «Особливості формування політичної довіри в Україні в умовах війни» вдалось сформулювати наступні висновки:

1. З'ясовано, що політична довіра є важливим аспектом стабільного функціонування демократичних систем, оскільки визначає легітимність влади та її здатність ефективно взаємодіяти з громадянами. Політична довіра підтримує політичну стабільність, стимулює громадянську активність і знижує соціальну напругу. Основні функції політичної довіри включають покращення ефективності інституцій, підвищення передбачуваності політичних процесів та створення суспільного консенсусу. Зниження рівня довіри може призвести до політичної апатії, протестів та кризи легітимності державних структур. В умовах глобалізаційних змін у ціннісних орієнтирах важливим стає політична грамотність громадян, що дозволяє свідомо оцінювати політичні рішення. Отже, політична довіра є основною умовою для ефективного управління та стабільного розвитку суспільства.

2. Визначено, що формування політичної довіри залежить від результативності роботи політичних інститутів та лідерів, оскільки громадяни оцінюють їхню діяльність через призму своїх інтересів і сподівань. Культурні та соціальні норми, які визначають ставлення до влади, також мають значний вплив, оскільки цінності та політична культура суспільства формують рівень довіри до державних установ. Прозорість і відкритість влади допомагають знизити недовіру, оскільки громадяни можуть краще оцінити роботу уряду. Особисті фактори, зокрема, емоційне сприйняття та соціальний контекст, також відіграють важливу роль у формуванні довіри. Необхідною умовою для підвищення рівня довіри є ефективна взаємодія між державою та громадянами через механізми зворотного зв'язку.

3. Проаналізовано процес формування політичної довіри в умовах криз, що є досить складним і вимагає великих зусиль з боку державних інститутів. У ситуаціях політичної та економічної нестабільності особливо важливими є

забезпечення прозорості влади, відкритість у прийнятті рішень і виконання обіцянок. Зміцнення інститутів громадянського суспільства, які можуть впливати на державну політику через громадський моніторинг та залучення громадян до процесу ухвалення рішень, є ключовим фактором. Окрім того, для відновлення довіри важливими є боротьба з корупцією, підвищення професіоналізму у владних структурах та захист прав і свобод людини.

4. Висвітлено динаміку рівня політичної довіри в Україні з 2014 по 2021 рік, що демонструє значні коливання, які зумовлені як внутрішніми політичними процесами, так і зовнішніми чинниками, зокрема війною на сході країни. Після Революції Гідності та анексії Криму рівень довіри до політиків був низьким, але поступово зростав завдяки реформам і боротьбі з корупцією, особливо в 2015-2016 роках. Проте до 2020 року знову спостерігалася хвиля недовіри, викликана розчаруванням у результатах реформ і невиконаними обіцянками урядів, які прагнули змін. У 2021 році, попри зміни в керівництві, довіра до політиків залишалася на низькому рівні, і лише кілька лідерів користувалися більшою довірою. Загалом, ця динаміка вказує на високу політичну фрустрацію в суспільстві, що не сприяє стабільності політичної ситуації в Україні.

5. Окреслено, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну значно вплинуло на рівень довіри в українському суспільстві. Зокрема, довіра до Збройних Сил України суттєво зросла, і ЗСУ стали інститутом, який отримує найвищу підтримку серед громадян. Водночас довіра до політичної влади, зокрема уряду та президента, дещо знизилася через виклики, пов'язані з війною та кризовими ситуаціями. Однак українці значно більше довіряють медіа, які активно висвітлюють події війни та роль міжнародних партнерів, що допомагає згуртувати населення. Міжнародна підтримка та допомога від партнерів України сприяють збереженню високого рівня довіри до міжнародних інститутів. Незважаючи на складнощі війни, ефективна комунікація та діяльність військових і влади сприяють підтримці стабільної довіри в суспільстві.

6. Досліджено, що медіа та волонтерський рух відіграють ключову роль у посиленні довіри громадян до влади, сприяючи створенню прозорих і ефективних механізмів комунікації між державними інститутами та населенням. Медіа забезпечують відкритість процесів, що дозволяє громадянам бути поінформованими про діяльність влади та забезпечує її підзвітність. Волонтерський рух стає важливим каналом мобілізації громадян та зміцнення соціальних зв'язків, формує позитивний імідж держави через реальні дії. Спільні зусилля медіа та волонтерів сприяють створенню атмосфери довіри та підтримки серед населення, що є необхідним для стабільного розвитку демократичних процесів. Важливо, щоб влада підтримувала ці ініціативи, надавала законодавчу підтримку і свободу діяльності для обох секторів. Зміцнення довіри до влади через медіа та волонтерство також сприяє ефективному вирішенню соціальних проблем і досягненню сталого розвитку.

7. Визначено стратегії підвищення довіри до політичних інституцій, які повинні ґрунтуватися на відкритості, прозорості та ефективній комунікації з громадянами. Важливо забезпечити громадянам доступ до інформації про діяльність органів влади та активно залучати їх до прийняття рішень. Необхідно розробити ефективні механізми зворотного зв'язку, що дають можливість громадянам висловлювати свої думки та впливати на політичні процеси. Боротьба з корупцією та запровадження практик підзвітності є важливими для зміцнення довіри до інституцій. Крім того, слід зберігати баланс між прозорістю та захистом конфіденційної інформації, щоб гарантувати ефективність державного управління без загрози для національної безпеки.

8. Виявлено, що прозорість, комунікація та ефективні антикорупційні заходи є основними чинниками для зміцнення довіри громадян до органів влади. Забезпечення відкритості в діяльності державних інститутів дозволяє громадянам отримувати важливу інформацію та брати участь у процесах прийняття рішень. Розвиток комунікаційних каналів між владою та суспільством сприяє тіснішій взаємодії та підвищує рівень громадської участі. Антикорупційні ініціативи, зокрема, електронне декларування та фінансовий моніторинг,

допомагають знижувати корупційні ризики та підвищують ефективність управлінських процесів. У результаті таких заходів довіра до влади зростає, що є важливим чинником для забезпечення стабільності та розвитку держави.

9. Підтверджено, що формування політичної довіри в умовах післявоєнного відновлення України вимагає комплексного підходу, що охоплює прозорість дій уряду, боротьбу з корупцією та забезпечення інклюзивності в політичному процесі. Одним із важливих напрямків є реформи в державних інституціях, спрямовані на підвищення їх ефективності та підзвітності. Також важливим фактором є розвиток громадянського суспільства, яке має активно брати участь у процесах прийняття рішень і здійснювати контроль за виконанням урядових програм. Участь усіх соціальних груп, зокрема, жінок і національних меншин, не тільки сприятиме зміцненню довіри, але й забезпечить сталий розвиток.

Таким чином, формування політичної довіри в Україні в умовах війни вимагає аналізу впливу кризових ситуацій на взаємодію між владою та громадянами, а також ролі медіа та громадянського суспільства у збереженні стабільності політичної системи. Перспективи подальших досліджень цієї теми включають вивчення ефективності антикорупційних заходів, реформ у державних інституціях та впливу міжнародної підтримки на рівень довіри до влади в умовах постконфліктного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2016-й: політичні підсумки - загальнонаціональне опитування. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/2016-y-politichni-pidsumki-zagalnonatsionalne-opituvannya>.
2. Авксентьев А. Довіра до влади в умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну: загальноукраїнський та харківський міський виміри. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2024. Вип. 45. С. 21–31. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/24616/22186/>.
3. Алєйник В. Чинники зростання ролі засобів масової комунікації як інструменту формування політичної свідомості в сучасному світі. *Society and Security*. 2024. Вип. 4 (4). С. 3–13. URL: <https://sas.ztu.edu.ua/article/view/312552>.
4. Анісімов В. О. Забезпечення ефективної інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. Вип. 9. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-9-02-13/2023-9-02-13>.
5. Березовська-Чміль О., Ставичний Р. Вплив мас-медіа на формування політичної свідомості під час російсько-української війни. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія: Політологія. 2024. Вип. 19. С. 15–21. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/175>.
6. Білошицький С. Криза довіри громадськості до представницьких політичних інститутів. *Політичний менеджмент*. 2009. Вип. 2. С. 56–66. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/PoMe_2009_2_8.pdf.
7. Бровко Н. До питання ефективності антикорупційної політики в Україні. *Збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу на тему: «Антикорупція та доброчесність»*. 2023. С. 18–21. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/10050/1/Do_pytannia_efek.pdf.

8. Вовкович В., Мадрига Т. Теоретичні аспекти дослідження волонтерства. *POLITIA*. Вісник наукових робіт молодих вчених. Івано-Франківськ, 2023. № 6. С. 211–221. URL: <https://krip.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/121/2024/01/politia.pdf#page=211>.
9. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики. 2015. С. 34.
10. Волчкова Г. Криза довіри – криза соціального капіталу. *Людина, бізнес, держава: реалії та перспективи соціально-економічного та інноваційного розвитку*: Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (17 квітня 2014 р.) КНТУ. Кіровоград: КОД, 2014. С. 59–60. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/fb725d78-3554-47b2-afc9-5b2019743b7a/content#page=60>.
11. Гончарук В., Шинькович А. Вплив антикорупційних реформ на публічне управління в Україні. *Публічне управління і політика*. 2025. Вип. 1 (5). С. 1–10. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/view/66>.
12. Горбата Л. Інструменти забезпечення принципів відкритості та прозорості у процесі надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Політичні науки та публічне управління. 2024. Вип. 4 (76). С. 38–43. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/issue/download/413/435#page=38>.
13. Горбата Л. П. Інформаційна відкритість як принцип діяльності органів публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 125–130.
14. Гордійчук І. Як змінилась довіра українців до влади під час війни: результати опитування. *Главком*. 26 жовтня 2023. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/jak-zminilas-dovira-ukrajintsiv-do-vladi-pid-chas-vijni-rezultati-opituvannja-964703.html>.
15. Громадська думка: підсумки 2014 року. Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadska-dumka-pidsumki-2014-roku>.

16. Данкевич В., Данкевич Є. Економічна, продовольча та екологічна безпека в умовах післявоєнної відбудови: світовий досвід. *Modern Economics*. 2023. № 41. С. 45–53. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/8610>.
17. Дарнопих Г. Криза суспільної довіри до держави: сучасні реалії. *Вісник Національного університету Юридична академія України імені Ярослава Мудрого*. Серія: Економічна теорія та право. 2013. Вип. 4. С. 173–183. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnyua_etp_2013_4_19.pdf.
18. Денисюк С. Г. Довіра як чинник ефективності політичної комунікації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Каразіна*. Серія: Питання політології. 2011. Вип. 19. С. 171–176. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKhIPP_2011_984_19_34.pdf.
19. Дзяна Г., Дзяний Р. Управління комунікаціями в умовах криз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 2. С. 13–21. URL: <http://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/184>.
20. Динаміка довіри Президенту В. Зеленському в 2019-2025 роках. Київський міжнародний інститут соціології. 19 лютого 2025. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1496&page=1>.
21. Доброгорський О., Кеда Н. Теоретико-методологічні забезпечення ефективності та прозорості публічного управління. *Вісник Дніпровської академії безперервної освіти*. 2023. № 1. С. 6–10. URL: <https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pma/article/view/75>.
22. Довіра до політиків та електоральні орієнтації громадян України (листопад 2021р.). *Разумков центр*. 24 листопада 2021. URL:

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-politykiv-ta-elektoralni-oriiientatsii-gromadian-ukrainy-lystopad-2021r>.

23. Довіра українців до влади впала за останній рік: КМІС. *РБК-Україна*. 9 січня 2025. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/dovira-ukrayintsiv-vladi-vpala-ostanniy-rik-1736413432.html>.

24. Дрешпак В. М. Комунікації в публічному управлінні: навч. посіб. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2015. 168 с.

25. Збройним силам довіряють 95% українців. *Укрінформ*. 7 лютого 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3824049-zbrojnim-silam-doviraut-95-ukrainciv.html>.

26. Зоренко К. Партнерство як сутність та основна ознака взаємовідносин бізнесу та органів влади і суспільства. *Молодий вчений*. 2023. С. 37–39. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/25/488/1024-1>.

27. Ключник Р. Криза легітимності та її вплив на політичний процес. *Гілея: науковий вісник*. 2012. Вип. 63. С. 554–557. URL: <https://ir.duan.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b0a4ec21-776b-4812-bc0d-3091a69125e3/content>.

28. Ключник Р. М. Особливості кризової комунікації в умовах глобалізації. *Політологічний вісник*. 2012. Вип. 64. С. 257–265. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/pv/pv_2012_64.pdf#page=257.

29. Кожем'якіна О. Концептуалізація легітимативної функції політичної довіри в сучасному гуманітарному дискурсі. *Докса*. 2016. Вип. 2. С. 59–69. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/dokca_2016_2_8.pdf.

30. Козюпа О. А. Структурні характеристики процесів комунікації політичної влади та громадськості в умовах відкритості. *Регіональні студії*:

науковий збірник / редкол.: М. М. Палінчак (голов. ред.), І. М. Вегеш, Є. І. Гайданка та ін. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 35. С. 76–81. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/70470>.

31. Комих Н., Колісник Л. Довіра як ресурс згуртування суспільства під час війни (теоретична матриця аналізу). *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (ДДУВС, 15.03.2024). 2024. Ч. I. С. 151–153. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13782/1/60.pdf>.

32. Крутій О. Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості: Монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008 236 с.

33. Кузіна І. Довіра до політичних інститутів в Україні: концептуалізація феномену та фактори формування: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук. Харків, 2015. 22 с. URL: <http://dissertations.karazin.ua/sociology/resources/1185267794f40599eaaf5662ba23761e.pdf>.

34. Куспляк І. Прозорість та відкритість влади: від концепту «прозорого міста» до порталу відкритих даних. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2015. Вип. 6. С. 159–171.

35. Кучабський О. Г., Погорєлий С. С. Довіра до органів публічної влади як показник ефективності влади. *Молодий вчений*. 2013. № 1. С. 87–91.

36. Кучабський О.Г. Довіра до органів публічної влади як ключовий фактор ефективності системи державного управління. *Публічне управління: теорія і практика*. 2013. Вип. 1. С. 103–108.

37. Лукашев С., Єрьомка Д. Визначення ефективної моделі партнерства інститутів публічної влади та громадянського суспільства. *Розвиток партнерства ЄС – Україна в публічному управлінні*. 2022. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/34533/1/_%D0%84%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%BC%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_.pdf.

38. Макаров І. Теоретичні засади волонтерства як політичного явища. *Суспільно-політичні трансформації у XXI столітті: локальні, національні та*

глобальні контексти : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 квітня 2024 р.) / під заг. ред. М. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. С. 95–99. URL: <https://surl.li/mzmhbf>.

39. Михайлова К. О. Принципи прозорості та відкритості в діяльності органів публічної влади. *Тиждень студентської науки – 2022* : матеріали 77 студентської науково-технічної конференції (Дніпро, 16-20 травня 2022 року). Дніпро: НТУ «ДП», 2022. С. 864–866. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/160693>.

40. Міщенко А., Теремко В. Вплив медіа на формування довіри громадян до влади в період війни. *Український інформаційний простір*. 2023. Вип. 1 (11). С. 301–312. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/279723>.

41. Назаренко М., Левицький А. Сучасний стан та шляхи вдосконалення політичної довіри в умовах демократизації. *Public Management and Law History Theory Practice*. 2021. № 1. С. 48–54. URL: <https://vspu.net/pup/index.php/journal/article/view/8>.

42. Нестеренко К., Булгакова О. Антикорупційна політика України в контексті війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Вип. 2 (77). С. 98–101. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/283900/278073>.

43. Пальчук О. Освіта як один з найважливіших факторів післявоєнного розвитку України: проблеми та виклики. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2024. Вип. 3.6. С. 1–22. URL: <https://isg-journal.com/isjmef/article/view/893>.

44. Підсумки-2018: громадська думка. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2018-gromadska-dumka>.

45. Погорелий С. С. Довіра до державної влади як категорія політичного управління. *Державне будівництво*. 2010. Вип. 1. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DeBu_2010_1_40.pdf.

46. Політичний квартал: підсумки-2020 року. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/politichniy-kvartal-pidsumki-2020-roku>.

47. Проноза І. І. Засоби масової інформації і комунікації в інформаційній війні як сучасна політична практика. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. Вип. 3. С. 65–69.

48. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Ма-гістр», 2009. 380 с.

49. Радько К., Нікітська Ю. Феномен розвитку толерантності сучасного суспільства. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка–2023»*. 2023. С. 382–384. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/6581/>.

50. Рєзнік О. Ставлення українців до влади під час повномасштабної війни. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. 13 липня 2023. URL: <https://dif.org.ua/article/stavlennya-ukraintsiv-do-vladi-pid-chas-povnomasshtabnoi-viyni>.

51. Савайда О., Черевко В. Природно-правовий феномен волонтерства в Україні в умовах війни. *The 4 th International scientific and practical conference – Modern research in world science* (July 10-12, 2022) SPC. Sci-conf.com.ua, Lviv, Ukraine. 2022. С. 730–733. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/42949/1/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-10-12.07.22.pdf#page=730>.

52. Серьогін С. М., Письменний І. В. Відновлення довіри до органів публічної влади як умова успішності реформ в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 4. С. 62–66.

53. Славко Т. Політична довіра в багатоскладовому політичному просторі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра*

Могили. Сер.: Політологія. 2012. Вип. 185. С. 133–136. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npchdupol_2012_197_185_28.pdf.

54. Соціологічне дослідження «Волонтерський рух в Україні»: звіт компанії GfK Ukraine. URL: https://www.slideshare.net/slideshow/survey-results-2014/42390715?utm_source=chatgpt.com.

55. Тимофеев С. Перспективи підвищення рівня довіри до органів публічної влади в Україні. *Наукові перспективи*. 2021. № 6 (12). С. 149–162. URL: <https://surl.li/znzeyf>.

56. Тихомирова Є.Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення: наукові записки. Політологія. Київ: Видавничий дім «KM Academia». 2002. С. 39–43.

57. Тодоріко А. Соціокультурні чинники формування довіри до політичних лідерів в Україні. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2015. Вип. 29-30. С. 339–343. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ippss_2015_29-30_55.pdf.

58. Цокур Є.Г. Криза легітимності та особливості делегітимаційних процесів. *Гілея: науковий вісник*. 2009. Вип.25. С. 394–400.

59. Чабанна М. Довіра до політичних інститутів: передумови та наслідки для демократії. *Магістеріум*. 2014. Т. 58 : Політичні студії. С. 8–15. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/b6739406-0898-41ba-ba43-5fe4a25db1a9>.

60. Чередник Л. А. Діяльність українських мас-медіа під час російсько-української війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 75–81.

61. Шайгородський Ю. Ж. Довіра як політико-психологічний феномен. *Політичне життя*. 2022. С. 63–69. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/index.php/pl/article/view/11917>.

62. Bourdieu P. The Forms of Capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education / Ed. by J.G.Richardson. N.Y. : Greenwood, 1985. 248 p.
63. Dalton R. J. The social transformation of Trust in Government. *International Review of Sociology*. 2015. Vol. 15. № 1. P. 133–154.
64. Hendriks F. Contextualizing the Dutch drop in political trust: Connecting underlying factors. *International Review of Administrative Sciences*. 2009. № 75 (3). P. 473–491.
65. Sedef T., Aarts K. Political Trust and Sophistication: Taking Measurement Seriously. *Social Indicators Research*. 2015. S. 415–434.
66. Yaspers K. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. URL: <https://surl.li/kwmyjr>.